БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Буряад Үнэн

КПСС-эй Бурядай обкомой, Улан-Удын горкомой, Бурядай АССР-эй Верховно Советдэй орган.

№ 219 (8744) | 1958 оной сентябриин 16, вторник | Сэн 20 мүнгэн

КПСС-эй Саратовай обкомдо, облгүйсэдкомдо

КПСС-эй Центральна Комитет, СССР-эй Верховно Советдэй Президиум. ССР Союзай Министрнүүдэй Совет гүрэндэ 154 миллион пүүд таря тушааха, худалдаха социалистическэ уялгаяа дүүргэжэ, гайхамшагта амжалта туйлаһантайнь дашарамдуулан Ленинэй орденто Саратовай областиин колхознигуудые, совхоз болон РТС-үүдэй хүдэлмэришэдые, хүдөө ажахын мэргэжэлтэдые, партийна, советскэ болон комсомольско хүдэлмэрилэгшэдые, бүхы ажалшадые амаршална.

Хүдөө ажахые эрид ехээр дэбжээхэ талаар парти, правительствын хараалһан ехэ хэмжээнүүдые бэелүүлэн Саратовай областиин колхоз, совхозууд һүүлэй жэлнүүдтэ нэгэ миллион шахуу гектар шэнэ, боро газар хахалжа ашаглаад, ороoһото культурын болон кукурузын тарилгын талмайе нилээд үргэдхөө, газар таряалан бүри һайнаар эрхилдэг болоо. Энэ жэлдэ областиин колхоз, совхозууд хүдөө ажахын бүхы культурын һайн ургаса ургуулжа, бүхы ороoһото культурые амяарлан хуряагаад, ургаса һайнтай байһан 1956 онойхидо орходоо нэгэ хахад дахин ехэ таряа хуряажа абаа. Область иимэ хэмжээнэй таряа урда тээнь хэзээдэшье абаагүй юм.

Советскэ Союзай Коммунистическэ партиин Центральна Комитет, СССР-эй Верховно Советдэй Президиум, ССР Союзай Министрнүүдэй Совет хүдөө ажахын үйлэдбэриин бүхы һалбаринуудые хүгжөөхэ талаар саашадаа амжалта туйлахыень Саратовай областиин хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдтэ хүсөөд, областиин колхознигууд, совхоз болон РТС-үүдэй хүдэлмэришэд, хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, бүхы ажалшадынь хүдөө ажахын продуктнуудые бүри элбэгээр абадаг болохын, бүхы түрэлэй малай, шубуунай тоо толгой олошоруулхын, мал ажалай шэмые дээшэлүүлхын тулада эгээн ехэ оролдолго гаргажа, энээгээрээ арад зоноо эдеэ хоолоор, хүнгэн промышленностяа түүхэй эдээр элбэг дэлбэгээр хангахын түлөө бүгэдэарадай тэмсэлдэ эрхим туһа нэмэри оруулха бэзэ гэжэ найдана.

КПСС-эй ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕТ. СССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМ. ССР СОЮЗАЙ МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕТ.

Эрхим шанартай үрэһэ хүсэдөөр хааjа абая

Ерэхэ жэлдэ ороoһо таряанай, хартаабхын, мүн бусад ургамалнуудай үндэр баян ургаса абахын тула нютагай эрхэ байдалда тааараһан, һайн шанартай үрэһэ хүрэнгэ хүсэд хүрэхөөр хаажа абаха гээшэ колхоз, совхозуудай нангин уялга болоно. Энэ шухала хэрэгтэ эзэн ёһоор хандажа, хуурай һайн үрэһэ элбэг хүрэхөөр хаажа байһан колхозууд байгша ондо олон.

Бичурын, Кударын аймагуудай олонхи колхозууд амяарлан хуряалга үргэнөөр хэрэглэжэ, шииг нойто багатай, сэбэр һайн үрэһэ хаажа дүүргэжэ дүтэлөө. Кударын аймагай Куйбышевай нэрэмжэтэ колхоз хуряалгаяа богони болзорто дүүргэжэ, ороoһо таряанай үрэһэ хүсэд хүрэхөөр хаажа абаа. Эндэ амяарлан хуряагдаһан таряанһаа оройдоо 12—13 процент шиигтэй, хүсэдөөр дээшэһэн ороoһон абтаһан байха юм. Тэдэнэр тарилгын шанарта хүргэгдэһэн үрэһэеэ гээлтэ хоролтодо оруулхагүйн тула шубуу шонхорой орохогүй типовой амбаар, складуудтаа тэрэнээ хадагалжа байна. Мүн үдхэн эдеэтэй, хуурай хартаабхаяа томо жэжээрнь илгажа, үрэһэндэ хаажа байнхай.

Гэхэ зуура, республика дотор таряа хуряалгын гол түлэб дүүлдэжэ, түрүүшын колхозуудай үнн хада тэрэнээ дүүргээд байхада, үрэһэ хүрэнгэ хаалга һахадлаашьегүй байна. Ороoһо таряанай баян ургаса гараһан Түнхэнэй аймагай колхозуудта үрэһэ хүрэнгэ хаалга мууса ябуулагдана. Эндэ амяарлан хуряалгые хүсэд һайнаар эмхидхээгүй дээрэһээ үрэһэнэй таряан шииг нойто ехэтэйгээр абтажа, тоог дээрэ собоо собоо боложо хэбтэнэ. Иимэрхүү байдал баһал Кабанскын, Баргажанай болон бусад зарим аймагуудта үзэгдэнэ.

Жэлһээ жэлдэ үрэһэ хүрэнгөөр дуталдажа, биратай һайн ургаса абадаггүй Хэжэнгын, Яруунын аймагай олохон колхозууд энэ жэлдэ алдуугаа давтаад дабтажа байна. Эндэхи зарим колхозуудай хүтэлбэрилэгшэд үрэһэ хүрэнгэеэ хүсэд хаажа дүүргээгүй байгаад, ороoһо таряагаа доторойнгоо хэрэгсэлдэ гаргашална. Мүн үрэһэеэ хадагалха амбаар, складуудаар дутамаг дээрэһээ үбэлдөө таряагаа баһал тоог дээрээ хэбтүүлжэ, хүр саһанда даруулха, шубуу шонхорто эдюулхэ ушартай болоод байна.

Ажахын, гүрэн түрын шухала удхашанартай энэ хэрэгтэ иимээр хандажа болохогүй. Ороoһо таряанай, хартаабхын эрхим сортын, һайн шанартай үрэһэ хааха, саг соонь сэбэрлэжэ, зүбөөр хадагалха талаар колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд, агрономууд онсо харюусалгатай.

Һайн шанартай үрэһэ хүсэд хүрэхөөр хаажа абахын тулада юун хэрэгтэйб? Түбхын түрүүндэ үрэһэндэ гэжэ таһалагдаһан ургасын таряанай хүсэд хатуу эдеэтэй боложо шадаагүй байбал, тэрэ заатагүй амяарлан хуряагдаха зэргэтэй. Юуб гэхэдэ, намарай һэрюунэй сагта хүсэд хатуу эдеэтэй болоогүй таряае комбайнаар сэхэ хуряахада шииг ехэтэй ороoһон абтажа, һайн шанартай үрэһэн боложо үгэдэггүй ха юм.

Хоёрдохёор, үрэһэнэй таряанай хуряагдахалаар, обоохойдо удаан хэбтүүлэнгүй, тэрэ үдэртэнь хиидхэжэ, сэбэрлэжэ абаха шухала. Комбайнһаа гараһан таряан сэбэрлэгдэнгүй байбал, түргэнөөр шиигтэй болоод, халажа, гутажа болохо байна бшуу. Гэхэтэй хамта, үрэһэнэй таряае миин лэ хиидхээд, сэбэрлээд хизаарлаха бэшэ, харин тэрэниие үрэһэ сэбэрлэдэг тусхай машинануудаар гаргажа, томо, хүсэд эдеэтэй ороoһыень илгажа, үрэһэндэ хааха хэрэгтэй. Энэ хүдэлмэриие зарим колхозуудай хүтэлбэрилэгшэд гэдэргэ татажа, үбэлэй сагта хэхээр үлөөдэг. Иимэ заншал эрид буруушаагдаха зэргэтэй. Колхоз, совхоз бүхэн шадаал һаа үрэһэеэ намартаа тарилгынь шанарта хүргэжэ абаха уялгатай.

Намартаа тарилгын шанарта хүргэгдэнгүйгөөр хаагдаһан үрэһые хабар болгоод сэбэрлэхэдэ ехээр хородог, олон ушарта тарилгадань дуташадаг байна. Тиимэһээ энэ жэлдэ колхоз, совхозууд үрэһэ хааха түсэбөө дүүргээд зогсохо бэшэ, харин хаагдаһан үрэһэнэйнгөө 15 процентынь зэргые нөөсэлгын жасада нэмэжэ хаахыень республикын Министрнүүдэй Совет тэдэнэрые уялгалаа. Гадна, колхоз хоорондын нөөсэлгын жасада таряалангайнгаа гектар бүриһөө 7—10 килограмм ороoһо хадагалхыень колхозуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ баһал дурадхагдаһан байна.

Гурбадахяар, үрэһэнэй таряа зөөхэ, сэбэрлэхэдээ сорт сортыень худхахагүйе оролдохо хэрэгтэй. Энээн тушаа колхозой бригадирнууд, агрономууд, тоогые даагшад онсо харюусалгатайгаар хандаха ёһотой. Элдэб сортын таряае худхахагүйн тулада, тэрэниие ондо ондоо амбаарта гү, али тусхай таһалгануудта хадагалха шухала. Тиихэдэ үрэһэндэ 16—17 процентһээ ехэ шиигтэй таряае хадагалжа болохогүй. Амбаар, складуудта таряае хадагалхадаа 1—1,5 метрһээ зузаан бэшээр, уляаһа модо гү, али ута түмэр оёортонь хүрэтэр зоожо үгэхэ хэрэгтэй. Энээгээрээ таряанай халаһан, халаагүйе шалгажа байха болоно.

Колхоз, совхозой хүтэлбэрилэгшэд, агрономууд үрэһэнэй таряанай, хартаабхын үрэһэнэй тоо бүридхэлые тон нягтаар хэхэ уялгатай. Гэхэ зуура, тэдэнэр үрэһэ хүрэнгэеэ саг үргэлжэ хинажа, хабар болотор тэрэнэйнгээ шанарыень гурба—дүрбэ дахин үрэһэнэй лабораторидо шалгуулха зэргэтэй.

Н. С. Хрущевтой профессор К. Ясуи уулзаба

ЯЛТА, сентябриин 13. (ТАСС). Атомна болон водородно буу зэбсэг хориха талаар Бүхэяпонско Советэй түрүүлэгшэ «Арадуудай хоорондо эб найрамдал бэхижүүлһэнэй түлөө» уласхоорондын Ленинскэ премиин лауреат, профессор Каору Ясуи Советскэ Союзда ерээ һэн. КПСС-эй ЦК-гэй Нэгэдэхи секретарь, СССР-эй Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ Н. С. Хрущевтой мүнөөдэр тэрэ уулзажа хөөрэлдөө.

Уласхоорондын байдал тухай, бүхы оронуудай ядерна буу зэбсэг хориха тушаа, советско-японско харилсаае саашадань һайжаруулха тухай асуудалнууд хөөрэлдөөнэй үедэ үргэнөөр хэлсэгдээ.

Н. С. Хрущев К. Ясуитай, тэрэнэй һамган болон басагантай хамта «Ливандия» гэжэ санаторидо ошожо хараа. Профессор К. Ясуи, тэрэнэй һамган болон басаган санаториһоо бусаһанайнгаа һүүлээр Н. С. Хрущевтой болон бүлэнэртэйнь хамта үдын хоол бараа.

Днепропетровско область. Петровскиин нэрэмжэтэ металлургическа заводто «Днепропетровская-комсомольская» № 3 гэжэ шэнэ доменно пеэшэн бүтээгдээ. Анатолий Васюченкын комсомол-залуушуулай бригада түрүүшын металл үгөө. **Зураг дээрэ:** А. Васюченко, И. Литвинюк гэгшэд приборнуудые адаглан хаража байна. **ТАСС-эй фотохронико.**

Саратовай областиин ажалшадай һайндэр

САРАТОВ, сентябриин 13. (ТАСС). Областиин колхоз, совхозууд 154 миллион пүүд таряа гүрэндэ тушаажа, Эхэ орондоо абаһан уялгаяа нэрэтэй солотойгоор дүүргээд, энэ ушарые мүнөөдэр областиин ажалшад баяртайгаар һайндэрлэбэ.

Таряашадай ажалай илалта областиин городуудай, хүдэлмэришэдэй посёлогуудай, колхозно болон совхозно тосхонуудай ажалшадай бүгэдэниитын һайндэр болоо. КПСС-эй ЦК-гэй Президиумэй гэшүүн, КПСС-эй ЦК-гэй секретарь нүхэр А. И. Кириченко, мүн КПСС-эй ЦК-гэй РСФСР-тэхи бюрогой гэшүүн нүхэр В. П. Мыларщиков, КПСС-эй Сталинградай обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр И. К. Жегалин, Сталинградай облгүйсэдкомой түрүүлэгшэ нүхэр И. С. Панькин саратовайхидай һайндэртэ ерээ.

Революциин талмай дээрэ, дүтэ шадарайнь үйлсэнүүдтэ зуу мянга гаран ажалшад суглараа. Саратовай облгүйсэдкомой түрүүлэгшэ нүхэр А. П. Бочкарев митинг нээбэ. КПСС-эй Саратовай обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр Г. А. Денисовтэ үгэ үгтэбэ. Тэрэ областиин таряашадай гайхамшагта амжалта тухай хөөрэжэ үгөө.

Дергачёвско районой Чапаевай нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ нүхэр В. А. Фельштинский, Саратовай подшипникова заводой начальник нүхэр В. С. Котов, Чернышевскиин нэрэмжэтэ гүрэнэй Саратовай университедэй студентка Светлана Петриченко гэгшэд митинг дээрэ мүн үгэ хэлэһэн байна.

Митингдэ хабаадагшадта халуунаар угтагдан КПСС-эй ЦК-гэй Президиумэй гэшүүн, ЦК-гэй секретарь нүхэр А. И. Кириченко митингын түгэсхэлдэ үгэ хэлээ. Таряанай түлөө тэмсэлдэ гайхамшагта илалта туйлаһантайнь дашарамдуулан, Саратовай областиин ажалшадые нүхэр Кириченко халуунаар амаршалаа.

Социалистическэ уялгаяа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэбэ

Ленинэй орденто Саратовай областиин хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд дээшэлүүлэгдэһэн социалистическэ уялгаяа амжалтатайгаар дүүргэжэ, түсэбөөр хараалагдаһанһаа хоёр дахин шахуу ехэ гэхэ гү, али 154 миллион пүүд таряа гүрэндэ тушааһан, худалдаһан байна.

Областиин колхоз, совхозууд үлүү гараһан таряагаа гүрэндэ худалдажа үргэлжэлһөөр. (ТАСС).

Поль Робсон Москвагай консерваториин профессор

Москвагай гүрэнэй консерваториин хүндэтэ профессорэй диплом сентябриин 13-да Поль Робсондо барюулагдаба. Консерваториин ехэ зал соо диплом барюулгын баярай ёһолол болоо. Эндэ Москвагай студентнүүд, профессорнууд, хүгжэмэй элитэ ехэ ажал-ябуулагшад суглараа.

Шэнэ хүндэтэ профессортэ консерваториин директор А. Свешников диплом барюулба.

Өөрыень амаршалхаяа ерэһэн бүхы хүнүүдтэ баясхалан хүргэһэнэйнгөө һүүлээр, Поль Робсон негрнүүдэй болон ород дуунуудые дуулаа. (ТАСС).

КПСС-эй XXI СЪЕЗДЫН ХҮНДЭЛЭЛДЭ

Абын гурбан хүбүүд

Сталинай нэрэмжэтэ колхоз (Борьёо) ургаса хуряалгадаа нёдондонойхиһоо эмхитэй һайнаар бэлдэжэ, мүнөө 1000 гаран гектар хадаад, тэрэ тоодо шэниисэеэ дүүргээд, хара таряа, овёс болон бусад ургамалнуудые хуряажа байнхай.

Түрэл партиингаа сентябриин 5-да болоһон Пленумэй шиидхэбэреэр зоригжон урмашаһан механизатор, колхознигууд ажалайнгаа эршые улам шангадхан, эдэбхи хэшээлтэйгээр ажаллана. 26 жэлдэ таһалгаряагүй механизатораар хүдэлжэ ябаһан орденто комбайнер Семён Цыреторов «С-4» комбайнаар 315 гектар таряа суглуулан сохёод ябана. Нүхэр Цыреторовэй машинань һаатаха, эбдэрхэ гэжэ байдаггүй. Хаһа саг соонь комбайндаа техническэ харууһалга хээд, часть, детальнуудыень түргэ түргэн тоһодоод, даалгабаряа шанартайгаар үлүүлэн дүүргэдэг заншалтай. Эсэгын гурбан хүбүүд, аха дүүнэр Доржо, Гончик, Семён Чойновтон үнинэй суута механизатор нүхэр Цыреторовтэй ана мана хүдэлнэ. Ехэ ахань Доржо Чойнов 5 жэлдэ комбайнда ябажа, нилээдгүй дүршэл мэргэжэлтэй болонхой. Таряа хуряалгын эхилһэнһээ хойшо 350 гектар тэрэ суглуулан сохёод байна. Тарилгын ябаса тухай 5 хоноод лэ правлени дүн гаргадаг. Тиихэдэ Доржо Чойнов түрүүшүүлэй зэргэдэ заабол орожо, һайшаал, шанда хүртэдэг.

— Машинаяа һаадгүй, бүтээсэтэйгээр ябуулжа, парти, правительствынгаа халуун анхаралда ажалай бэлэгээр харюусахаар бэлэмди. Үдэртөө 35—40 гектар суглуулан сохихын түлөө шармайн оролдохобди,— гэжэ дүршэлтэй комбайнер Доржо Чойнов найдамтайгаар мэдүүлнэ.

Дунда хүбүүниинь—Гончик гэдэг оройдоол хоёрдохи жэлээ «С-6» комбайнда ажаллажа байна. Эдэ үдэрнүүдтэ 310 гектар шанартайгаар сэхэ хадаад ябана. Гурбадахи хүбүүниинь—Семён гэгшэ энэ жэлдэ комбайнернуудай курса дүүргэһэн юм. Ажалай дүй дүршэл багатайшье һаа, Семён Чойнов комбайнерай мэргэжэлые богони болзор соо шудалаад, 200-гаад гектар сэхэ хадаба.

Абын гурбан хүбүүд Доржо, Гончик, Семён гэгшэд хоорондоо мүрысэн ажаллажа, даабаряа үдэр бүхэндэ үлүүлэн дүүргэжэ, колхозойнгоо бусад механизаторнуудые ажалай шэнэ амжалтада уряална.

Д. Цыремпилов.

Түсэбөө болзорһоонь урид дүүргэхэбди

КПСС-эй ЦК-гэй сентябриин Пленумэй тогтоолдо зорюулагдаһан митинг Сэлэнгын аймагай модо болбосоруулгын станогуудые бүтээдэг Селендумын заводто һаяхан болоо. Энэ митинг дээрэ 130 гаран хүн суглараа.

Митингдэ хабаадагшад партиин XXI съезд зарлаха тухай КПСС-эй сентябриин Пленумэй тогтоолые хүндэтэй дээрэ хүлеэн абажа, ажал хүдэлмэриингөө амжалта арьбадхаха тухайгаа мэдүүлээ.

— Партиин Пленум тухай мэдээсэл би халуун баяраар угтааб. 1959—1965 онуудта СССР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ тухай даабарита тоонуудые съезд дээрэ зүбшэн хэлсэлгэ манай совет арадай ажабайдалые түргэнөөр хүгжөөхэ, коммунизмын гэрэлтэ замые ойртуулха гэһэн программа гээшэ, — гэжэ үгэ хэлэһэн слесарь И. Эпов мэдүүлбэ.

Партиин XXI съездын хүндэлэлдэ заводой механическа цех энэ жэлэй эсэс хүрэтэр түсэбһөө гадуур 16 станок бүтээн гаргаха уялга абаа.

— Ороной ажахые саашадань хүгжөөхэ али нэгэн асуудалые манай партиин хододоо арад зонтоёо зүбшэн хэлсэдэгые бидэ һайнаар мэдэнэбди. Партиин арад зонтоёо иимэ нягта барисаатай байһанай ашаар лэ СССР гүрэн дэлхэй дээрэ эгээл хүсэтэй гүрэн боложо, социализмын, эб найрамдалай болон демократиин хэрэгые толгойлно.

— КПСС-эй ЦК-гэй тогтоолые үнэн зүрхэнһөө һайшаажа, үдэр бүри амжалтаа арьбадхахабди,—гэжэ шэрэм шудхалгын цехын ахалагша инженер нүхэр Ф. Е. Вахлушин хэлэбэ. — Байгша оной дүүрэтэр манай цехынхид түсэбһөө гадуур 20 тонно шэрэм шудхаха уялга абаад, мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадана.

Партиин XXI съездын гүн ехэ удхатай асуудал хэлсэхэ байһаниие хүн зон мүнөө һайнаар ойлгожо, түрэл партиингаа анхаралда харюу болгон ажалай вахтада жагсана. Станогуудые бүтээлгын энэ жэлэй түсэбые декабриин 20 болотор дүүргэхэ гэһэн социалистическэ уялга заводой хүдэлмэришэд болон инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд абаа.

Б. Шнреторов.

Хартаабхынгаа ургаса хуряана

Кяхтын аймагай Калининай нэрэмжэтэ колхоз энэ жэлдэ 60 гектар хартаабха тариһан юм. Эдэ үдэрнүүдтэ колхознигууд, Кяхтын хүдөө ажахын техникумэй һурагшад, хамтадаа 60 гаран хүн 15 гектар хартаабха гараар малтаба. Техникумэй гурбадахи курсын һурагшад Акпай Калмышев, Нина Утюжникова, Иван Сагадаев, Шура Афанасьева, Базарсу Чагдурова болон бусад шударгы бэрхээр ажаллана.

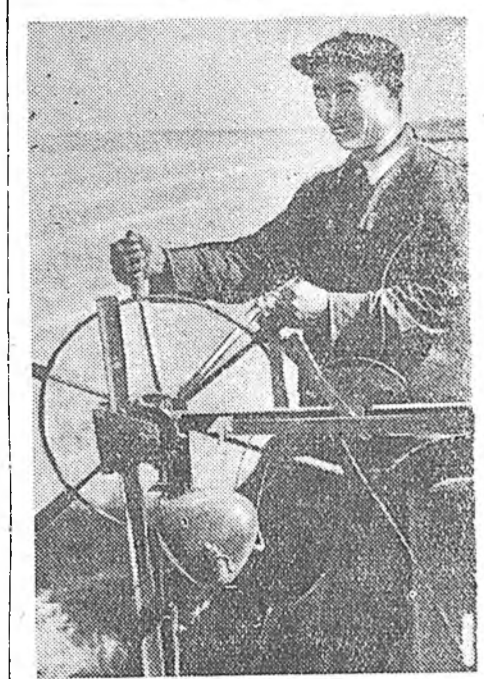
Мүн аймагай Сталинай, Ульяновай, Ленинэй нэрэмжэтэ колхозуудта хартаабха малталга эхилбэ.

А. Климов.

Иволгын аймагай «Коммунизм» колхозой нүхэр Ц. С. Нурбуевагай даадаг звеногойхид жэлһээ жэлдэ овощиин үндэр баян ургаса хуряана. Мүнөө жэлдэ мүн лэ ургаса һайн. 600 центнер үгэрсэ, 60 центнер помидор, 50 центнер капуста хуряагдаад байна. Овощ хуряалга үргэлжэлһээр. **Зураг дээрэ:** (зүүн гарһаа) Ц-Х. Нурбуева, Р. Чимитова, звеногой даагша Ц. Нурбуева помидор шалгажа байна. А. Бадаевай фото.

РЕСПУБЛИКЫН ТАРЯАЛАН ДЭЭРЭҺЭЭ

Курумканай аймагай Калининай нэрэмжэтэ колхоздо үнинэй дүршэлтэй комбайнер Т. Санжиев таряа хуряалгада эдэбхитэй һайнаар ябана. «Сталинец-6» комбайнаар үдэртөө 15 гектар суглуулан сохихо аад, 30 гектар хүргэнэ. **Зураг дээрэ:** комбайнер Санжиев ажаллажа ябана.

З. Веснинагай фото.

Таряагаа гутаажа байна

«Гандуу жэл байба, ороoһо таряанай ургаса тон муу, хуряахашье таряамнай үгы...» гэһэн гээгдэнги һанал баримталаад, Заиграйн аймагай зарим колхозуудай хүтэлбэрилэгшэд таряа хуряалгадаа зохихо анхарал хандуулаагүй, энэ хүдэлмэреэ хэлэшэгүй муугаар, эмхигүйгөөр ябуулжа байнхай. Тиигэһэнһээнь боложо. аймагай колхозууд бүхы таряанайнгаа миил 50-яад шахуу процентые хуряагаа.

Эндэхи «Улаан Эрхирэг» колхоз ургаса хуряалгаараа ехэхэн гээгдэлдэ оронхой. Сентябриин 12-ой мэдээнһээ харахада, хуряалгын эхилһээр һара тухай саг соо 1119 гектар таряанайнгаа 900 шахуу гектарыень хуряагаа. Хүрьбын МТС-эй үнинэй, дүй дүршэл ехэтэй комбайнер, коммунист нүхэр Д. Башиктуевай агрегат эндэ мүнөө жэл 270 гектар хуряажа, халаан бүридэ 20—25 гектар һайн шанартайгаар хададаг байгаа. Энэ агрегадайхид трактор, комбайнаа һайнаар абажа ябаһанай, ажалаа зүбөөр эмхидхэһэнэй ашаар иимэ амжалта туйлаа. Теэд артелиин бусад агрегадууд тон муугаар, бүтээсэ багатайгаар хүдэлнэ. Трактор, комбайнуудынь элдэб шалтагаанһаа ходо эбдэржэ, ехээр һаатана.

Нүхэр Н. Нимаевай хүтэлбэрилдэг агрегадайхидай мүнөө хададаг таряаниинь элдэб ургамал, үбһэ ногоондо ехээр дарагдаһан байжа, комбайнай транспортёрто ороилдоод, урагшань ябуулнагүй. Машинань ойр зуура ябаад лэ транспортёроо сэбэрлэхэ баатай боложо, үдэртөө хэдэн час үнэтэ сагаа миин гээнэ. Мүн таряалангайнь модо, шулуунһаа хүсэд сэбэрлэгдээгүй дээрэһээ, томо томо шулуунууд комбайнда шагтагалдажа, деталь, частиинь эбдэрдэг ушар олон. Энээнһээ боложо, нүхэр Пержаковой агрегат бүхэли сүүдхэ соо һаатаа. Гадна, таряанай полинууд тон багахан (1—2 га), тиигээдшье хоорондоо холо холо байдаг. Тэдэнэй хоорондо үлүү ябадал ехээр гарана.

Хуряалгын хүдэлмэриин дүүрэхээ байхада колхозой нэгэшье полевой стан хүсэд заһабарилагдаагүй, хүдэлмэришэдэй байралхаар болгогдоогүй, мүнөө болотор задагай зайдан байһаар.

Тэрэшэлэн таряанайнь тоог баһал заһабарилагдаагүй, тэндэ бууһан ороoһо таряаниинь үни удаан сэбэрлэгдэнэгүй. Ехэнхинь миин талада адхагданхай, дээрээ хушалтагүй, хоёрдохи үдэрөө хура бороодо орожо хэбтэнэ. «Ороoһо таряанай ургаса муу» гэжэ байгаад, колхозой хүтэлбэрилэгшэд нүхэд Санжимытыпов, Очиров «багахан» таряагаа һайнаар хадагалжа, сэбэрлэжэ шадаагүй, гутаажа муудхаажа байхадаа эшэхэе яанаб.

Б. Данзанов.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

Экономическа һуралсалда анхаралаа ехээр табихабди

Марксизм-ленинизмын теориие коммунистическэ байгуулалтын бодото хэрэг ажалһаа таһарангяар шудалдаг ябадал зайсуулха талаар Улан-Удын городой партийна организаци горьтой худэлмэри ябуулжа, зарим тэды амжалта туйлаһан байна.

Үнгэрэгшэ жэлдэ марксистско-ленинскэ теориие 6 мянга шахуу коммунистнууд, 3 мянга гаран партийнабэшэ хүнүүд шудалһан байна. Нёдондо элдэбын кружогууд, семинарнууд худэлөө һэн. Һуралсалай жэл соо Октябриин революциин 40 жэлэй ойтой дашарамдуулһан материал, партиин ЦК-гэй Пленумуудэй тогтоолнуудые, КПСС-эй, улахэорондын коммунистическэ худэлмэрэй дуршэлые шудалха байһан юм. Предприяти болон эмхи зургаануудай үмэнэ табигдаад байһан зорилготой нягта холбоотойгоор партийна һуралсалай худэлмэри ябуулагдадаг болоһон байна. Бодото байдалтай нягта холбоотойгоор теори шудалдаг болоходоо коммунистнууд марксизм-ленинизмын теориин асуудал гүнзэгыгөөр ойлгожо абадаг болоо.

Мүнөө городой бухы партийна организацинууд һуралсалай үнгэрэгшэ жэлэй дүн гаргажа, энэ жэлэй һуралсалда бэлэдхэлээ дүүргэжэ байна. Һуралсалай үнгэрэгшэ жэлэй дүн тухай зүбшэн хэлсээд байхадаа энэ жэлдэ шиидхэмээр партийна пропагандын зарим асуудал тухай эндэ хэлэлтэй.

Марксизм-ленинизмын теориин экономическа асуудал мүнөө түрүүшын ээлжээндэ гараад байна гэһэн партиин XX съездын заабариин ёһоор олонхи партийна организацинууд үнгэрэгшэ жэлдэ экономическа һуралсал эмхидхэһэн байгаа. Нёдондо политэкономи, социалистическэ предприятинуудай экономикые 2 мянга шахуу коммунистнууд үзөө һэн. Энэнь хоёр жэлэй саада тээхидэ орходоо гурба дахин олон болоно. Партийна комитедүүд экономическа эрдэм дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ хүтэлбэрилхы, инженерно-техническэ худэлмэрилэгшэдые хабаадуулаа.

Экономическа һуралсал шудалжа байхадаа заводуудай, фабрикануудай, барилгын хүтэлбэрилхы худэлмэрилэгшэд предприятинуудай ажал худэлмэри хүтэлбэрилхэ талаараа ургаһан байна. Мяханай-консервын комбинадай, сэмбын фабрикын, судна заһабарилгын завод болон бусад предприятинуудтахи экономическа һургуулинуудай, семинарнуудай, кружогуудай хэшээл һониноор, аша туһатайгаар үнгэрдэг байһан юм.

Экономическа конференци туһатай байһанаа харуулаа. Нёдондо Железнодорожно райондо үнгэргэгдэһэн экономическа конференцидэ 470 инженерно-техническэ худэлмэрилэгшэд болон үйлэдбэриин түрүүшүүл хабаадаа һэн. Промышленностиин элдэб һалбаряар 27 элидхэл хэгдээ, 77 хүн үгэ хэлээ. Энэ конференцидэ хабаадагшадай оруулһан дурадхалнууд ажалда хэрэглэгдэдэг болоһон байгаа. Түмэр замай узелда, ПВЗ-дэ мүн лэ иимэ конференци үнгэргэгдэдэг һэн.

Экономическа конференци гээшэмнай бухы талаһаа һайн байгаа юм. Партийна организацинуудай, ажахын эмхи зургаануудай худэлмэриин баян дүй дуршэлые шэнжэлэн согсолходо, наука болон техникын шэнэ шэнэ туйлалтануудые, түрүү дүй дуршэлые дэлгэрүүлхэдэ ехээр туһалдаг гээшэ. Политическэ гэгээрэлэй байшан үнгэрэгшэ жэлдэ худэлһэн экономическа конференцинуудэй зарим дүй дуршэлые согсолжо, мүнөө жэлдэ үргэнөөр дэлгэрүүлхэ хэмжээ абаа. Совнархозой научна техническэ бюро, ухаалан зохёогшодой республикын бүлгэмтэй хамта городто иимэ конференци үнгэргэхэ түсэб зохёожо байнабди.

Коммунистнууд болон партийнабэшэ хүнүүд политэкономи, үйлэдбэриин экономико шудалха ехэ дуратай боложо байна гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Һуралсалай энэ жэлдэ 4 мянга шахуу коммунистнууд болон партийнабэшэ хүнүүд тэдэниие шудалха юм.

Социалистическэ предприятинуудай экономико, политэкономи шудалдаг хүнүүдтэ зорюулжа политическэ гэгээрэлэй байшан техникоэкономическа кабинет болон техническэ библиотекэ түхеэрхэ. Эндэнь манай ороной, мүн хилын саанахи техникын болон экономическа эрдэмэй хүгжэһэн тухай материал суглуулагдаха байна. Экономикын кружогуудай пропагандистнарта ходо доо захяа заабари үгтэжэ байха, октябрь һараһаа эхилээд экономическа тёмээр лекци уншагдаха юм.

Мүнөө марксизм-ленинизмын теориие, партиин түүхын асуудалые бүри гүнзэгыгөөр шудалха хүсэлэнтэй зон ехэ олон болоо. КПСС-эй түүхэ шудалагшад үнгэрэгшэ жэлдэ манай городто таба дахин олошорһон байгаа.

Һуралсалай шэнэ жэлдэ марксизм-ленинизмын үндэһэ һуури шудалха кружогууд байгуулагдаха юм. Энэмнай шэнэ кружогууд болоно. Городой партийна организациин олон коммунистнар энэ кружогто һураха хүсэлэнтэй. Город соо хамта дээрээ 30 иимэ кружок худэлхэ. Партийна комитедүүд дүршэл ехэтэй хүнүүдые пропагандистнуудаар табиһан байна.

Мүнөө городой партийна организацинуудта кружогууд, политһургуулинууд, семинарнууд эмхидхэгдэжэ, хүнүүдээр бүридүүлэгдэжэ дүүрэхэнь дүтэлөө. Мүн бэеэ даагаад һуралсаха хүнүүдэй тоо тодорхойлогдоо. Город соо хамтадаа 400 шахуу кружок, политһургуули худэлхэнь.

КПСС-эй горком партиин обкомтой хамта пропагандистнарай арбан хоногой семинар үнгэргэхэнь. Энээндэ республикын аймагууд болон городуудһаа 500 шахуу пропагандистнар сугларха. Эдээндэ һони һонин лекцинууд, жэшээнь «Бурядай АССР-эй үйлэдбэриин хүсэ хүгжөөхэ тухай», «Мүнөө үедэ партиин соёл сурталай худэлмэриин зорилго тухай» лекцинүүд уншагдаха юм.

Гадна, пропагандистнуудай худэлмэриин дүй дүршэл тухай, хэшээл үнгэргэхэ методико тухай болон бусад асуудалаар лекцинүүд болохо.

Политическэ гэгээрэлэй байшангай дэргэдэ үнгэргэгдэхэ семинарта КПСС-эй түүхын кружогой, политэкономиин, үйлэдбэриин экономикын, философиин, марксизм-ленинизмын сурталал шудалха кружогуудай хүтэлбэрилэгшэд хабаадаха юм. Политһургуулиин, мүнөө үеын политика шудалха кружогуудай пропагандистнар партиин райкомуудай дэргэдэхи семинарта хабаадаха. Политическэ гэгээрэлэй байшан мүнөө һуралсалай шэнэ жэлдэ бэлэдхэжэ байна. Библиотекэмнай бэлэдхэлэй ехэ худэлмэри ябуулна. Бухы янзын кружогуудай, политһургуулиин, семинарнуудай һуралсалай түсэб табяа.

Һуралсалай энэ жэлдэ городой партийна организаци нёдондо жэлэй алдууе дахин дабтахагүйн тула шухала хэмжээ абажа байна. Үнгэрэгшэ жэлдэ партийна гэгээрэлэй худэлмэридэ ехэ дутагдал байһан юм. Юуб гэхэдэ, партийна организацинуудай зүгһөө һуралсалай худэлмэриие хинадаг, шалгадаггүй байгаа. «Металлоширпотреб» заводой, паровозно депогой, городой һүнэй заводой, валенка дарадаг фабрикын, зооветеринарна институдай болон бусад зарим партийна организацинуудай дэргэдэхи һуралсал нёдондо муугаар эмхидхэгдээ һэн. Зарим зарим газарта мүнөө үеын политика үзэдэг кружогой хэшээл миин лэ газетэ уншалга үнгэргэһэн шэнгеэр болодог байгаа. Үгышье һаа пропагандистнарай муу бэлэдхэлтэй ерэһэн дээрэһээнь хэшээлынь һонигүйгөөр, ёһын тэдысэ үнгэрдэг бэлэй.

Үнгэрэгшэ жэлдэ городто мянга гаран коммунистнар бэеэ даагаад һуралсаа. Теэд, тэдээнэй олонхинь юушье хэнгүй гараа юм. Тэдэнэй тоодо хүтэлбэрилхы коммунистнууд Зеленовский, Антонов, Федорченко гэгшэд бии. Зарим үедэ эрдэм һургуули ехэтэй коммунистнууд бэеынгээ амарые хараад мүнөө үеын политика үзэдэг кружогто ороод байдаг. Нёдондо 136 коммунистнар бэеэ даагаад мүнөө үеын политика үзэһэн нэрэтэй байгаа, теэд үнэндөө юушье хэдэггүй байһан юм. Энэ юу харуулнаб гэхэдэ, зарим хүнүүд марксизм-ленинизмын теориие гүнзэгыгөөр шудалхаһаа бэеэ зайсуулхая һэдэнэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Һуралсалай энэ жэлдэ КПСС-эй ээлжээтэбэшэ XXI съезд зарлаха тухай тогтоолдо хабаатай материалнууд ехэ һонирхолтой байха болоно. Тиимэһээ 1959—1965 онуудта СССР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ даабарита тоонууд тухай элидхэлэй тезисүүдые партийна һуралсалда үзэхэ болоно. Городой политическэ гэгээрэлэй байшан энэ хэрэгтэнь зохистойгоор туһалха зэргэтэй.

Улан-Удын городой партийна организаци һуралсалай шэнэ жэлдэ партийна һуралсалые удха түгэлдэрөөр эмхидхэхээ оролдохо байна.

Г. Сергеев, КПСС-эй горкомой пропаганда, агитациин таһагые даагшын орлогшо.

Загастайн дунда һургуулиин һурагша комсомол Сима Дагнеева үнгэрэгшэ жэлдэ техник үрэжүүлэгшын мэргэжэл эрхимээр шудалжа, байгша ондо Сэлэнгын аймагай Тельманэй нэрэмжэтэ колхозой түрүү хонишон Цырен-Дулма Найдановагай отарын 460 эхэ хонидые үбэл эртэ хурьгалхаар искусственна аргаар үрэжүүлээ. **Зураг дээрэ:** Сима Дагнеева.

Ф. Моренецын фото.

Арбадахиие дүүргээд һаалишан болобо

Арбадахи классые дүүргэжэ, болбосоролой аттестат абаад, Люба Раднаева Сталинай нэрэмжэтэ колхозой Хилганын һүнэй-товарна фермэдэ энэ жэл һаалишан боложо ороо һэн.

Багаһаа хойшо ажал хэхэ дуратай, шуран бэрхэ байһан туладаа хэдыхэн һарын туршада шэнэ мэргэжэлэйнгээ онсо нюусые мэдэжэ абаад, үнеэ һааха, тэрэниие харууһалха талаар зарим тэды дүй дуршэлтэй болоо.

—Би һаалишан болохо үнинэй һаналтай һэм. Одоол мүнөө тэрэ һанални хүсэлдэбэ. Ажалай дуршэлтэй болоод, һургуулияа саашань үргэлжэлүүлхэб,—гэжэ залуу һаалишан Раднаева хөөрэнэ.

25 жэлдэ таһалгаряагүй һаалишанаар худэлжэ ябаһан Санжит Аюшеевна Будаева залуу һаалишан Раднаевада ходо туһалжа, бодото дээрэнь үнеэ ҹажа һаахые харуулжа үгэдэг.

Энэ залуу һаалишан Люба Раднаева 12 үнеэ даажа абаад, оролдосотой бэрхээр харууһалжа, жэлэй эхинһээ хойшо түс бүриһөөнь 1000 литр һү һаагаад байна.

Д. Балданов.

Баргажан.

„БУРЯТ ҮНЭНДЭ" БЭШЭҺЭНЭЙ ҺҮҮЛЭЭР

„РТС мууса туһална"

Иимэ гаршагтайгаар манай газетын августын 24-нэй номерто толилогдоһон статья соо Торийн РТС колхозуудай хүдөө ажахын машинануудые шухала хэрэгтэй частьнуудаар хангаһагүй гэжэ хэлэгдэһэн байгаа.

Манай редакцида Торийн аймгүйсэдкомой хүдөө ажахын инспекциин начальнигай мэдээсэһэнэй ёһоор, статья соо хэлэгдэһэн баримтанууд булта зүб байжа, заагдаһан дутагдалнуудые усадхахын тула зохихо хэмжээн абтаа.

Мүнөө РТС колхозуудта ходо туһалдаг болоо.

МТС-эй хубилгагдаһанай һүүлд...

Мүнөө колхозуудай өөрын машина, техникэтэй болоод байхада, тэдэниие зүбөөр ашаглаха тухай хиналта хэхэ, саг үргэлжэ техническэ туһаламжа хүргэхэ, запасной частьнууд, түлишэ болон тоһодохо материалнуудаар хаһа саг соонь хангаха гол зорилгонууд РТС-үүдэй үмэнэ табигдана.

Эдэ харюусалгата зорилгонуудаа Ехэ-Кударын РТС-эй хэр зэргээр дүүргэжэ байһан тухай хаража үзэе. Хабарай тарилгын урда МТС-эй харьяата колхозууд хэрэгтэй машина, техникэ гүрэнһөө худалдажа абаһан байна. МТС-эй механизаторнууд колхозуудта ажаллахаар эльгээгдээ һэн. Механик, бригадир ябаһан зарим дүршэлтэй механизаторнууд механизациин талаар колхозой түрүүлэгшын орлогшоор томилогдоһон байна.

Энэ жэлдэ түрүүшынхеэ колхозууд өөһэдынгөө техникээр тарилга үнгэргөө. Колхозуудай механизаторнуудай даажа абаһан техникэдээ эзэн ёһоор хандажа, ажалай бүтээсэ дээшэлүүлһэнэй ашаар, урда жэлнүүдтэй сасуулхада, тарилга нилээд богони болзорто үнгэргэгдөө һэн. Жэжэ божо юумэнүүдэйнгээ эбдэрхэдэ РТС гүйлгэжэ сагаа бараха ябадал тон үсөөн үзэгдөө. Үшөө МТС-үүдэй хубилгагдаагүй байхада колхозууд түлишэ, тоһодохо материалнуудаар хүсэд хангагдаһан байгаа. Гэхэтэй хамта РТС-эй худэлмэришэд «эмхидхэлэй үе» гэһэн шалтагаан дурдаад, колхозуудта техническэ туһаламжа биратай хүргөөгүй гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Тарилгын үедэ РТС-эй механигууд колхозуудаар үзэгдөөгүй, ажалайнь тухай һонирхоогүй гэхэдэ алдуу болохогүй.

Колхозуудай таряа хуряалгын худэлмэридэ хэр зэргээр бэлдэжэ байһаниие шалгахын тулада РТС-эй, аймгүйсэдкомой дэргэдэхи хүдөө ажахын инспекциин түлөөлэгшэнэрһөө бүридэһэн түсхай комисси эмхидхэгдэһэн юм. Шалгалтын комисси хуряалгада бэлэдхэлэй дутагдалнуудые элирүүлһэн байна. Трактор, комбайн болон бусад машинанууд запасной частьнуудаар хүсэд хангагдаагүй гэжэ тиихэдэ тодорхойлогдоо һэн. Комиссиин элирүүлһэн дутуу дунданууд усадхагдаһан байгаа.

РТС-тэ гурбан механигууд худэлнэ. МТМ-е даадаг механик колхозуудһаа захигдаһан детальнуудые саг соонь бии болгожо, дамжуулан үгэхэ уялгатай. Хоёрдохи механигынь запасной частьнуудые абахын тулада «Сельхозснаб» болон бусад организацинуудаар ходо ябажа байдаг. Главна механик колхозуудаар ябаад, техническэ туһаламжа хүргэдэг.

Таряа хуряалга богони болзорто, гээлтэ хоролтогүйгөөр үнгэргэхын түлөө РТС-эй худэлмэришэд бага бэшэ оролдолго хэшээл гаргажа байна гэжэ тэмдэглэмээр. Поли дээрэһээ эбдэрхэй детальнуудаа барижа ерэһэн механизаторнууд удаан сагта хүлеэдэггүй, үдэршье, һунишье хэрэгээ бүтээжэл бусадаг. Хуряалгын үедэ һүниндөө дежурна токарь худэлнэ. Тэрэ хуряалга дүүрэтэршье байха юм. Машина дээрэ тодхогдоһон тусхай гагнуур... регат поли дээгүүр ябажа... дань гагнуури хэдэг.

Мүн тусхай түхеэрэлгэтэй ... наар РТС-эй главна механик ... Захаров тракторна бригада... хонон үнжэн ерээд, зохихо ту... жа үзүүлдэг. Главна инженер ... низаторнуудай һүниндөө ху... байһые олон дахин шалгаһан ... Һүүлэй жэлнүүдтэ колхозуу... зинэ мөөртэй тракторнууд бол... сад машинанууд олошороо... һэн камер РТС асаржа нияха... лээд саг үнгэрдэг. Энээниие ... хын тулада главна инженер... шийна дээрэ камера нияха түхе... тааруулан хэһэн байна. Хэрэ... сошоод байһан тракторнууда... лоснэ комбайнуудай камер... саг соогоо нияагдана. Хэрэгт... тальнууд, хэрэгсэлнүүд ме... хайрсаг соо саг үргэлжэ бай...

Үнгэрһэн жэлдэ комбайнер... лафетнэ жаткын машинистнуу... тустаа 3—4 полотно хэрэглэһэ... ха юм. Харин энэ жэлдэ ... нэгэ-нэгэ полотно хэрэглэжэ ... Механизаторнууд машинын де... нуудые тогтоогдоһон болзо... хүрэтэр худэлгэхын түлөө ... дог болоо. Эдэ ушарнууд ... руулнаб гэхэдэ, механизатор... машина, техникэдээ гамта... эзэн ёһоор хандадаг болоо... Зарим детальнууд РТС-тэ бүт... нэ. Жэшээлхэдэ, силос хуряа... байнай гэнтэ худэлгэдэг ар... сахариг сельхозснабта огто... Энээниие МТМ-дэ хэнэ. Зүгөөр... тэ бүтээгдэһэн деталь үнэ ... тэй болодог гээшэ. Трактор... гадануудта түлишэ, тоһодохо ... риалнуудай хэрэгтэй болохо... тэдэнь бензовозоор абааша... Тарилгын урда тээ колхозуу... ханигуудай богони болзорой... РТС-тэ үнгэргэгдөө. Иимэ кур... минар саашадаа үнгэргэгдэжэ... хаар хараалагдана.

Ехэ-Кударын РТС-эй техни... туһаламжа һайнаар хүргэ... ашаар олонхи колхозууд тар... ряалгаа богони болзорто ... Кировэй, Куйбышевай нэрэ... колхозууд 15—18 үдэрэй ту... хуряалга дүүргээ. РТС-эй хар... колхозууд тарялангайнгаа 9... центыень амяарлан хуряагаа.

Урда жэлнүүдтэй сасуу... тракторна бригаданууд зап... часть, түлишэ, тоһодохо мат... нуудаа багаар гаргашалдаг ... РТС-эй элдэб машинанууд ... зуудта харгы бариха, мелиора... худэлмэридэ хэрэглэгдэнэ.

Ургаса хуряалга дүүргэ... һүүлдэ РТС трактор, комбай... капитальна заһабарилга хэжэ... хэнь. Газар элдүүрилхэ зэ... колхозуудта заһабарилагдаха...

Д. Болхоев, манай ко...

ТОБШО ДОХЕО

✪ **Хориин аймагай** Ленин... рэмжэтэ колхоздохи хэлхэ... ной таһаг муугаар худэлнэ... тальон Чимитовагай уялга... рюусалгагүйгөөр дүүргэдэг ... һээ, уншагшадай захиһан ... журналнууд захигшадтаа са... гоо дамжуулагдажа үгтэнэгү... рэнһээ боложо заримдаа ... журналнуудай үгы болошодог... али олон үзэгдэнэ.

К. Жалса... Б. Дон...

✪ **«Коммунизмын зам»** (Зак... гэжэ хүдөө ажахын артели... шүүд ерэхэ үбэлжэлгын үе... малаа үбһэ тэжээлээр түйсэ... гахын тула шармайн оролдожо... һаар. Мүнөө эндэ силос ... хартаабха малтаха худэлмэри... дундаа ябажа байна.

Гэхэтэй хамта, тус колхозой... док городһоо туһалалсахаяа ... Москвитина В., Намсараева Р., ... даева А. гэгшэд биратай юумэ... гүй.

Т. Лубса...

✪ **Сэлэнгын аймагай XX** ... **съездын** нэрэмжэтэ колхоз ... радиоузелтай юм. Теэд, тэр... дэн һара худэлнэгүй. Тэндэ ... мэрилжэ байһан радистые кол... хүтэлбэрилэгшэд ондоо ... ябуулжархёо.

И. И...

✪ **Орлигтохи (Аха)** бэлэ... контор (директорынь нүхэр ... ров) ажалшадай эрилтэдэ ёһо... гээр хандана. Колхозуудай ... шадай тушааһан мяха худал... табихадаа ариг сэбэрые огто... даггүй, заримдаа ветеринарна... чын тамагашьегүйгөөр найма... гаргадаг байна. Энээндэ эсэ... ха саг тулаа.

П. Жуж...

АГИТАТОРТА ТУҺАЛАМЖА

Ажал худэлмэримнай амжалтатайгаар ябана

1958 оной түрүүшын зургаан һара соо совет хүнүүд һайнаар ажаллаа. СССР-эй арадай ажахы хүгжөөхэ түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүд энээниие эли тодоор гэршэлнэ.

КПСС-эй XX съезд СССР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ асари ехэ түсэб зохёогоо. Энээниие бэелүүлхэдээ, үйлэдбэрилэгдэһэн продукциин хүн бүхэндэ хүртэсын талаар эгээл хүгжэнги хариин гүрэнүүдые хүсөөд, ахижа гараха экономическа гол шухала зорилгоёо дүүргэхэдэмнай ехэ алхам болохо юм.

Манай арад Коммунистическэ партиингаа ударидалга доро ябажа, шэнэ городууд, томо томо заводууд, электростанцинуудые, шахта, рудннигуудые барина, шэнэ газар элдүүрилнэ, сэсэрлиг сад тарина.

Хүн түрэлтэнэй манлай боложо ябаһан баатар совет арад хүсэ шадалаа улам арьбадхана. Капитализмын байгуулалтаһаа социализмын жэшээгүй булюу һайн байһанда этигэдэг хүнүүд мүнөө улам олошоржо байна.

СССР-эй промышленна продукци бүтээн гаргаха түрүүшын хахад жэлэй түсэб 104 процент дүүргэгдээ. Энэнь нёдондо жэлэй түсэбһөө 10,5 процентээр ехэ болоно.

Хүндэ промышленностьяа үлүү ехээр хүгжөөһэнэй үндэһөөр арадаймнай ажахын бүхы һалбаринууд хурдан түргэнөөр дэбжэнэ. Хахад жэлэй түсэб дүүргэхэ, үлүүлэн дүүргэхэ гээшэ продукциингаа хүн бүхэндэ хүртэсын талаар Америкые хүсөөд, ахижа гараха зорилгоёо бэелүүлхэдэмнай ехэ удхашанартай. Олохон янзын продукци бүтээхэ талаараа Советскэ Союз мүнөө Америкые хүсөөд байна. Марганцын руда, никель, хром, асбест, сахарай свёкло, сахар, шэниисэ, хара таряа, ячмень, хартаабха, улһа абалгаар, хони, гахай үсхэбэрилгөөр Америкые хүсөөбди.

Түмэр, шулуу нүүрһэ, цемент, нооһон бүд, мяха, һү абалгаар Америкые ойрын жэлнүүдтэ хүсэхэбди.

СССР-эй экономико үгаа түргэнөөр хүгжэжэ байдаг онсо илгаатай. 1947 онһоо 1957 он хүрэтэрхи 10 жэл соо СССР-эй промышленна үйлэдбэрилгэ жэлдээ дунда зэргээр 15,9 процент ургаа, харин США-да оройдоо 4,7 процентээр ургаа. Энэнь манайхиһаа дүрбэ дахин шахуу бага болоно. Америкэдэ продукци үйлэдбэрилгэ гэнтэ дээшээ, доошоо орожо байдаг. 1956 оной декабрьһаа 1958 оной апрель болотор США-гэй промышленна үйлэдбэрилгэнь 14,3 процентээр хороһон байна.

⁂

Арадай хэрэглэмжын эд бараа ехээр бүтээхын тула партимнай ехэ оролдолго гаргана гэжэ үнгэрэгшэ хахад жэлэй дүн харуулба. Нооһон бүд нэхэлгые хараад үзээбди. Үнгэрэгшэ жэлэй энэ үеынхиһээ нооһон бүд 7 процент ехээр гаргагдадаг болоо. Мүн торгон бүд 31 миллион метр ехээр нэхэгдээ, 25 миллионоор үлүү олон паар арһан гутал оёгдоо. Гадна гэрэй, культурын элдэб хэрэгсэл ехээр бүтээн гаргагдаһан байна. Иигэжэ совет хүн зоной ажабайдал хараа байса һайжаржа байна.

Манай промышленность үргэн хэрэглэмжын эд бараа саашадаашье элбэгээр гаргажа байха юм.

Колхозно байгуулалтые саашадань хүгжөөхэ, МТС-үүдые хубилгаха асуудалаар парти, правительствын бэелүүлжэ байгаа хэмжээнүүд угаа ехэ аша туһатай байна. Энээнэй үндэһөөр сагай уларилай хэды муу байгаашье һаань, хабарай тарилга эмхитэйгээр үнгэргэгдөө.

1958 ондо хүдөө ажахын элдэб ургамалнуудай тарилгын талмай 195 гаран миллион

1958 оной түрүүшын хахад жэл соо СССР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтэ тухай тоо, баримта

гектар болоо. Энэнь нёдондо жэлэйхиһээ 1 миллион гектараар нэмэһэн байна. Кукуруза, сахарай свёкло, наран сэсэг, хүбэн, тэжээлэй ургамалнууд 1957 онойхиһоо һураггүй ехээр таригдаа.

Мүнөө жэлдэ элбэг баян ургаса абтажа байна. Илангаяа оролһо таряа ехээр таридаг газарта — Сибирь, Казахстан, Поволжье, Хойто Кавказ, Украина болон бусад районуудта таряанай ургаса һайн. Казахстанай хүдөө ажахын худэлмэрилэгшэд нэгэ миллиард пүүдһээ бага бэшэ таряа гүрэндэ тушааха уялга абаад ажаллажа байна. Мүн ондоо районуудшье оролһо таряа гүрэндэ тушаажа байнад.

Колхозуудта ашаг ехэтэ малай тоо толгой олошоржо байнхай. 1958 оной июлиин 1-нэй мэдээгээр эбэртэ бодо малай тоо 11 процентээр, тэрэ тоодо үнеэдэй тоо 7 процентээр, гахайн тоо 11 процентээр, хони ямаадай тоо 7 процентээр нэмээ.

Гахай шахажа таргалуулха худэлмэри ябуулагдана. Колхозууд болон совхозуудта гахай 1957 онойхиһоо 30 процент олоор шахагдадаг болоо. Хүдөө ажахыгаа эрид ехээр хүгжөөн дэбжээхын тула партиин хараалһан түсэбые дүүргэһэнэй ашаар колхоз, совхозуудта малай тоо толгой олошороо. 1953 онһоо 1958 оной июлиин 1 хүрэтэр эбэртэ бодо малай тоо 9,3 миллионоор (тэрэ тоодо үнеэдэй —4,1 миллионоор) олон болоо, гахайн тоо 14,3 миллионоор, хони ямаадай тоо 31,8 миллионоор нэмээ. Энэнэй ашаар мал ажалай продукци ехээр абтадаг болонхой. Мяха, нооһо, үндэгэ гүрэндэ тушааха жэлэй түрүүшын хахадай түсэб үлүүлэн дүүргэгдээ.

⁂

Хүдөө ажахын элдэб машина олоор бүтээн гаргагдана. **Хахад жэл соо хүдөө ажахыда иимэ машинанууд эльгээгдээ гэбэл: трактор (15 хүсэнэй) 131 мянган, ашаанай автомашина 57 мянган, таряанай комбайн 35 мянган, юрын жатка 22 мянган, хадаһан таряа суглуулха түхеэрэлгэ (подборщик) 36 мянган, кукуруза хуряаха комбайн 5,4 мянган, силосэй ногоо хуряаха комбайн 23 мянган, мүн бусад олон машина эльгээгдээ.**

Июлиин 1-нэй мэдээгээр бүхы колхозуудай 65 процентнь машина, техникэ худалдажа абаад байгаа. Колхозууд 406 мянган трактор, 137 мянган комбайн болон бусад машина худалдажа абаа. Энэ жэлэй июнь һара соо тракторна бүхы худэлмэриин 73 процентнь колхозуудай хүсөөр бүтээгдээ.

«Агитатор» журналһаа абтаба.

1858 Матвей Николаевич ХАНГАЛОВ 1958

Арадай багша

...эрдэмтэ — этнограф М. Н. ...ой бурят арадайнгаа соёл ...рын хүгжэхын тула хүсэ шадал ...гамнангүй хүдэлдэг мэдээжэ ...суулагша байгаа.

...зээрэр хэдышье дуталдаа М. Н. Хангалов эрдэм шудалха ...ехэтэй байһан туладаа залуу ...дааа, 1876 ондо Эрхүүгэй баг...рай семинари эрхимээр дүүр...гараа һэн. Семинарыаа дүүр...рынь, Эрхүүгэй губерниин учи...лнудай директор М. Н. Ханга...е Худанай бурят буса түрэлтэ...һургуулида багшалхыень эль...ээ байгаа. 8 жэлдэ хүдэлөөд ...рынь, Зүхэлиин бурят буса...тэнэй училищада, тэндээ 3 ...болоһон хойнонь — Бэлшэрэй ...бурят буса түрэлтэнэй училищине ...ар эльгээһэн гэдэг. Тэрэ һур...даа наһанайнгаа эсэс хүрэтэр ...ээ, ходо нэгэдэхи классата ...н байһан юм.

...Н. Хангалов бүгэдэндэ хэды... мэдээжэ хүн байгаа һаа, нюу... ажалшадта айхабтар да...лзархыгаар хандадаг, юрын ...үмдэтэй, бурят гуталтай, ...пальтотой, багшанарай үмдэ...шаршаһан фуражкатай ябадаг ...ха. Энэл хубсаһаараа гэр...раад, ябагаар гү, али морёор ...километртэ байһан Бэлшэ...һургуулида ошодог байгаа. ...наһатай болоодшье байхадаа, ...сарюун, ябахадаа хүнгэн һэн ...эг.

...Н. Хангалов һурагшанартаа ...мэтээр хандадаг байгаа. Ухи...нээлгэхэдээ; урмашуулха...гаа шадамар, бурят арадайн...байдалһаа абажа, элдэб һо...лтой ушаралнуудые һураг...гаа ходо хөөрэжэ үгэдэг, ухи...ээ ойлгосотойгоор, һонирхол...эр ном заадаг байгаа. Ород ...муугаар мэдэдэг ухибүүдтэ ...сотой байхынь тулада, ном ...хоёр хэлэн дээрэ ябуул...е үе болоод лэ һургуулиингаа ...дахуулжа, нютагайнгаа ...байгаалиие харуулдаг, элдэб ...ял болон амитадые суглуул... амһарта соо хадагалдаг, ...амаралтын үдэрэй урда тээ ...һүүлээр «гайхамшагтай», ...нонно) фонарь харуулдаг ...а.

...галов һурагшанартаа гайхам...й фонарь харуулхадаа зура...бурят хэлэн дээрэ тайлбари...элэг һэн.

...Н. Хангалов бурят арадайнгаа ...соёл гэгээрэл үргэнөөр дэл...хэ халуун хүсэлэнтэй байһан ...эрдэм ухаанай эшэ үндэ...бурят ухибүүдтэ гүнзэгыгөөр ...лхын тулада бурят һургуули...а түрэлхи хэлэн дээрэнь ном ...гэжэ эрилтэ табидаг һэн. ...дарлагдаһан арадай гэгээрэн ...айдаг уездын, губер...засаг баригша түшэмэлнүүд ...ловай дурадхалда хайша хэ...хандадаг гү; али оготолон бу...гадаг байһан юм. Тиимэ бэр...байдалда зарим бурят ...лиин багшанар түрэлхи хэ...рюусаар зааха баатай болодог ...Тэрээниинень мэдэмсээрээ, учи...удай инспектор Тихомиров ...Бэлшэрэй хоёр класстай учи...ин багшанарта, түбхын тү... М. Н. Хангаловта, иимэ ...тэ табиһан гэхэ: «Бурят хэлэ ...энэ һургуулидаа бү заагты. ...захиралтыем дүүргэгүй ...ай, ажалһаатнай абажа хая... 1906 ондо баталагдаһан һу...алай гуримые баримталан, Тихомиров ноёной аашые буруушаажа, Бэлшэрэй багшанар, Хангалов түрүүтэй, энэ захирадтынь дүүргэхээ арсаһан байгаа. Министерствын ёһын тэдыдэ гаргаһан гуримай удхашанарые мэдэдэг байһан тулада Тихомиров тиимэ эрилтэ табиһан байгаа.

Хангалов багшынгаа ажалда албан ёһоор хандадаг бэшэ, харин ухибүүдые эрдэмдэ һургаха уялгаяа оролдосотойгоор, ханамжатайгаар дүүргэдэг байһан юм. Хэшээлэй һүлөөрхи сүлөөтэй саттаа «Бурят ухибүүдые уншалга, бэшэлгэдэ һургаха үзэглэл» зохёоһон, жэл болоһон хойно тэрэнээ заһабарилаад, шэнээр бэшэһэн юм. Тэрэ номоо хүсэд мүлижэ заһабарилһанай удаа Хангалов нигэжэ бэшээ бэлэй:

«Энэ үзэглэл бурят ухибүүдые түрэлхи, өөһэдтэнь ойлгосотой хэлэн дээрэ һургажа, үзэг бэшэгтэ һуралганынь хүнгэдхэхэ зорилгоор бэшэгдээ. Өөһэдынь яряанай хэлэн дээрэ ухибүүдые һургажа, тэдэнэй ород үзэг бэшэгтэ һуралгынь хүнгэдхэхын, мүн бурят ухибүүдэй училищада ороод, ород хэлэ муугаар мэдэхэ дээрэһээ ядалдахыень болюулхын түлөө энэ үзэглэл зохёогооб. Нүгөө талаһаа — бурят ухибүүдэй үгые абяан болгожо, абяае үгэ болгожо һурахын, мүн уншаха, бэшэхэдээ таамагаар бэшэ, харин тэрэнээ ородшье, бурядшье хэлэн дээрэ зүбөөр ойлгожо уншадаг, бэшэдэг болохынь тулада үзэглэл зохёогдоо».

Хангаловай үзэглэл хадаа автоайрань дүй дүршэл ехэтэй, ухибүүдые эрдэмдэ һургаха мэргэн метод шудалһан багша байһаниие гэршэлдэг.

Хангалов бэлиг ехэтэй методист байһан юм. Тэрэнэй методическа мэргэжэл болон үзэл бодолынь ородой түрүү педагогуудай, тубхын түрүүндэ агуухэ педагог К. Д. Ушинскиин баримталдаг байһан, ухибүүдые һургахадаа уншаһан, бэшэһэнээ ухаагаараа ойлгоохоор зааха гэһэн теориие багшалгын ажал хүдэлмэридэ хэрэглэдэг байгаа.

Бурят буса түрэлтэнэй училищиин багшанар, тэрэ тоодо Хангалов, һуралсалай программа болон методикын асуудалнуудай бүрүүгээр табигдаһан байһанда дураа гутадаг һэн. 1900 оной август һарада бурят һургуулинуудай һуралсалай программа тухай асуудалаар нютагай багшанарай комисси бии болгогдоо һэн гэдэг. Хангаловай хүтэлбэрилдэг байһан тэрэ комисси һуралсалай программа шэнэжэлхэ үедэ байхадаа, «бурят ухибүүдэй ородой хэлэ мэдэхэгүй байһан, һуралсалай жэлэй богони болзортой дээрэһээ» тэдэниие 3 жэлэй туршада училищада һургаха гэжэ дурадхаһан байгаа. Тиихэдээ Хангаловшье, комиссиише ород хэлэ, тоо бодолго ухибүүдтэ багаар зааха бэшэ, харин һуралсалай жэлэй богони удаан болгохо, бурхан шажанай номнолой часые хаһаха зорилготой байгаа.

Тала дайдаар, тайга хүбшөөр тараһан һуудаг бурядуудай барга балар, харанху мунхаг байдалтай байхадань, арадайнгаа хуби заяанай хойноһоо Матвей Николаевич үрэ зүрхэеэ убдэдэг, сэдьхэлдээ шаналдаг һэн. Элитэ эрдэмтэ М. Н. Хангаловай һанаһан һанал, бодоһон бодолынь Октябриин революциин ашаар хүсэлдөө.

А. Панчуков, Бурядай багшанарай институдай доцент.

Арадай аман зохёол суглуулагша

...1—1912 онуудта Гүртын эхин ...улида багшалжа байхадаа М. Н. ...ловта ошодог һэм. Тиихэдэ Матвей Николаевич Бэлшэрэй хоёр класстай училищиие даадаг байгаа. Удэрынгөө ...абүүдтэ ном заагаад, һүниндөө ...аман зохёол суглуулһанаа согсолжо бэшэдэг бэлэй. Хүдэлдэг таһалга ...элдэб саарһан дүүрэн байдаг һэн. ...заһаань абаад харахада, ян...раай дүүнүүд, эпическэ ехэ зохёол... таабаринууд, оньһон үгэнүүд, ...бөөлэлгэ, үгай бэшэг; домогууд ...тэ байдаг һэн. Бөө, удаганай он...ргогой гэхэ мэтэ элдэб хэрэгсэл хаа...ээ үлгөөтэй байдаг бэлэй. Гэрынь ...ил музей гэжэ һанахаар һэн.

...12 оной хабар Матвей Николаевич ...ошоходом, зээрдэ морёо шаргал... ...ба.

— Хэр сүлөөтэй ябанаш? Хэрбээ ...й һаашни. Сагаадар Шанар... ошое. Хантуханов Мадасһаа ...абаһан аман зохёолнуудаа Ша...ееһаа һуража шалгахамни. Матвей Николаевичын хэлэхэдэ арсаха ...гүйдэд, тэрээнтэй хамта Бэлшэр ...ошолсоо бэлэйб.

Матвей Николаевич Балаганска уездын Бэлшэр нютагай буса түрэлтэнэй управын Холтубаев, Ирхидеев, Онгоевой отог омогуудай домог бэшэгүүдые Шанаршеевһаа бэшэжэ абаа һэн.

Тэндэһээ бусахадаа; арадай аман зохёол суглуулдаг, бэшэжэ абадаг боло гэжэ намда хэлэхэ зуураа, тэрэ хүдэлмэриин хожомоо угаа ехэ удхашанартай байхыень ойлгуулжа үгөө бэлэй.

Тэрэ үдэрһөө хойшо арадай аман зохёол суглуулдаг болонхойб.

М. Н. Хангалов бурят арадай аман зохёол ехэтэ һонирхон суглуулдаг байһан юм. Тэрэнэй суглуулһан «Бурядай онтохонууд болон домогууд» 1889 ондо хэблэгдэһэн байна. «Үнгын бурядуудай үльгэр домогууд» гэжэ номынь 1890 ондо ород хэлэн дээрэ хэблэгдээ һэн.

М. Н. Хангаловай суглуулһан арадай аман зохёолой дундаһаа «Балаганска сборник» гэжэ нилээд томо номынь мэдээжэ болонхой.

Агуухэ Октябриин ашаар дарлалта, мүлжэлгын гэнжые үй бута сохижо, эрхэ сүлөөгөө олоһон жаргалта бурят арад аман зохёолыень суглуулһан суута эрдэмтэеэ мартахагүй.

С. Балдаев,
Бурядай багшанарай институдай багша.

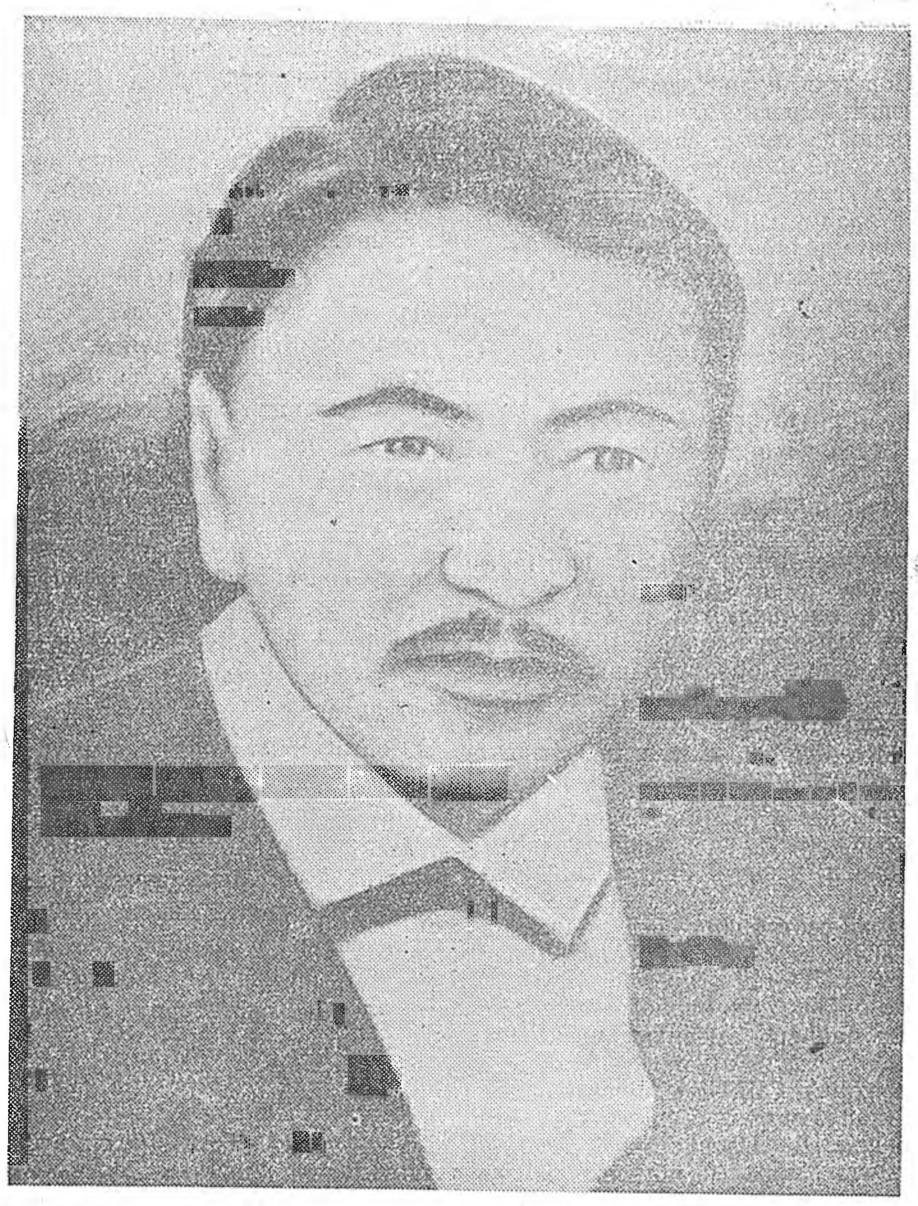
Эрхим хүндэтэ нүхэр

...Н. Хангаловай али нэгэ аман ...ол бэшэжэ дүүргэһэнэй удаа ...нь, түрэлхидынь Матвей Ни...ваичаа хүндэлжэ, үдэшын зу...үнгэргэдэг байһан ха. Михаил ...соклеев гэгшэ Матвей Николаевичта зориулжа нэгэ тиимэ зугаа ...дуу бариһан байгаа ха:

...һайхан тэбшотнай
...дүүршабэй бүхэ байһай даа,

Алдаршаһан, суутаһан бэетнай
Аша, гушанартаа мүнхэжэһэй даа.
Мүнгэн һайхан тэбшотнай
Мултаршабэй бүхэ ябаһай даа,
Мэнэ һайхан бэетнай
Хэзээ хэтэ алдаршаһай даа.

Матвей Николаевич нютагайхидайнгаа, танил зонойнгоо, түрэлхидэйнгээ — бүхы хүнэй хүндэтэ нүхэр байһан гэдэг.

Бурядай элитэ эрдэмтэ

Манай республикын ажалшад элитэ эрдэмтэ-этнограф, арадай аман зохёол суглуулагша, багша Матвей Николаевич Хангаловай түрэһэнһөө хойшо 100 жэлэйнь ойе тэмдэглэбэ.

М. Н. Хангалов Эрхүүгэй областиин Нүхэдэй аймагай Зүхэли нютагта түрэһэн юм.

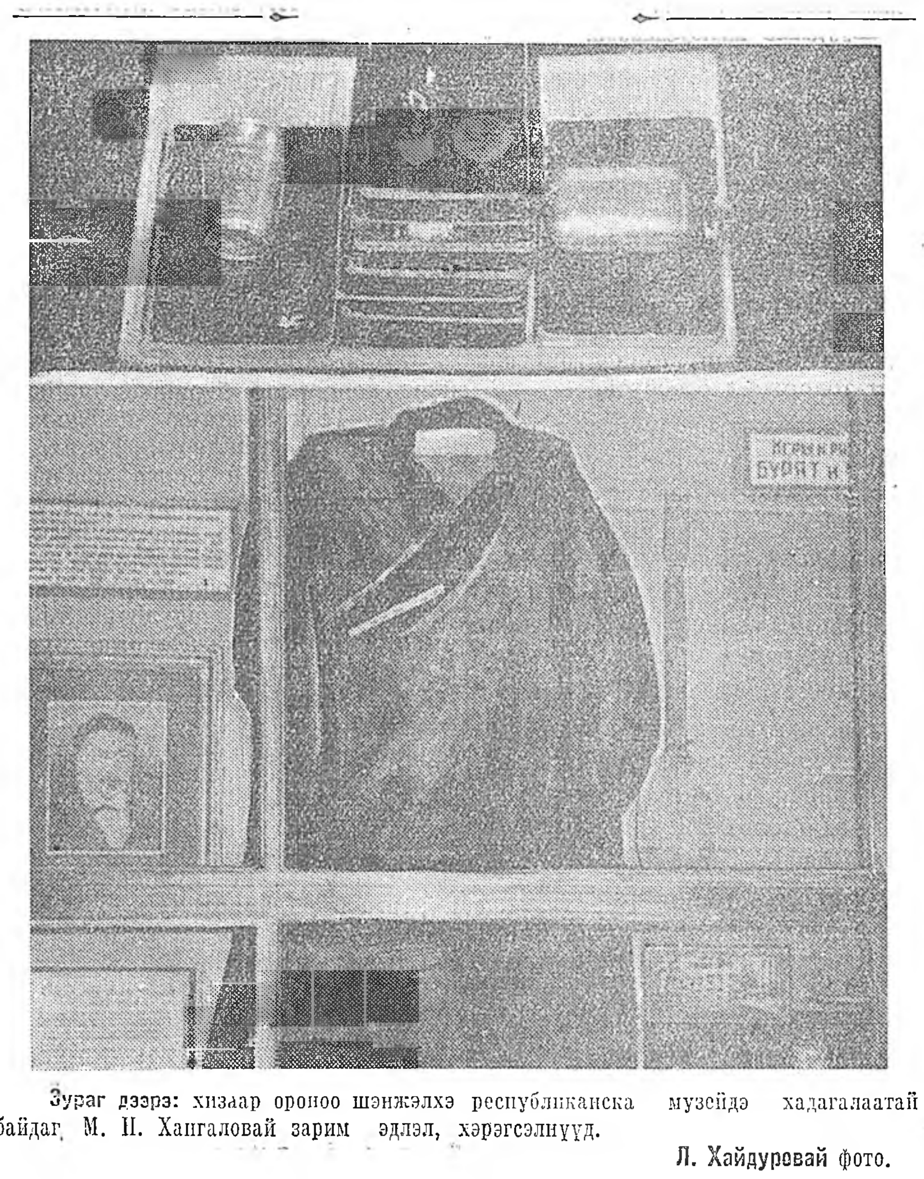
Бурят арадайнгаа ёһо заншал, шажан мүргэл болон бухы ажал, байдалые алишье талаһаань шэнжэлһэн, тэрэнэй научна хүдэлмэри бүгэдэндэ мэдээжэ. М. Н. Хангаловай зохёолнууд бодото материалһаа эшэ абаһан, арадайнгаа ажал, байдалые үндэһөөрнь тодорхойлон харуулһан, соёл культура болон ниитын хүгжэлтын түүхэтэй холбоотойгоор бэшэгдэһэн туладаа угаа ехэ научна удхашанартай.

М. Н. Хангалов арадайнгаа аман зохёол суглуулха, шэнжэлхэ, толилхо талаар айхабтар ехэ габьяатай.

Хангаловай шэнжэлгэ хэһэн бухы ажал-ябуулгань ородой түрүү культурын нүлөөн доро арад зоноо гэгээрүүлхын тула Бурядай эрхим хүбүүдэй хүсэ шадалаа, оюун бэлигээ гамнангүй оролдоһоной үльгэр жэшээ боложо үгэнэ. Ородой эрдэм ухаанай бэлигтэ түлөөлэгшэд Г. Н. Потанин, Н. Г. Агапитов, Д. А. Клеменц, А. М. Станиловский болон бусадай нүлөөн доро М. Н. Хангалов мэдээжэ эрдэмтэ болотороо хүмүүжэн ургаһан байгаа.

М. Н. Хангалов арадайнгаа аман зохёол болон ажал, байдалые харуулһан материал суглуулдаг, бүгэдэндэ мэдээжэ шэнжэлэгшэ, өөрынгөө үе сагай түрүү политическэ шэглэл баримталдаг гүн ухаата эрдэмтэ байһан юм. Эсэгэ оронойнгоо этнографическа эрдэм ухаае хүгжөөхэ хэрэгтэ габьяатай байһанай түлөө М. Н. Хангалов Ородой Географическа бүлгэмэй гэшүүн боложо һунгагдаһан, научна хүдэлмэринь ородой мэдээжэ эрдэмтэдэй үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн байха. Хангаловай суглуулһан материал, научна зохёолнуудые ородой, мүн хариин эрдэмтэд ехэтэ һонирхон шэнжэлдэг байгаа. 1890 ондо француз эрдэмтэ академик Поль Лаббе Зүүн Сибирь руу ерэһэн гэдэг. Бурядуудай дунда дэлгэрһэн бөөгэй шажаниие тэрэ эрдэмтын шэнжэлхэдэ хэрэгтэй болохо элдэб шухаг зүйлнүүдые М. Н. Хангалов суглуулжа үгэһэн; хүдэлмэридэнь эдэбхитэйгээр хамһалсаһан байгаа. Академик Лаббедэ туһаламжа узуулһэнэйнгээ түлөө М. Н. Хангалов Французска академиин лауреадай хүндэтэ нэрэзэргэдэ хүртэһэн юм. Саашадаа М. Н. Хангаловай нэрэнь Россиһаа гадна, мүн хилын саагууршье алдаршаа бэлэй.

1918 оной мартын 3-да Эрхүүгэй областиин Оһын аймагай Бэлшэр нютагта Матвей Николаевич наһа бараа һэн. Түрэл арадтаа үнэн сэхээр алба хэһэн, соёл гэгээрэлэйнь хүгжэхын тулада хүсэ шадалаа гамнангүй оролдоһон бэлигтэ бэрхэ хүбүүн, арадай багша, элитэ ехэ эрдэмтэ Матвей Николаевич Хангаловай дурасхаалые бурят арад зүрхэндөө нангинаар хадагалжа ябаха.

Зураг дээрэ: хизаар ороноо шэнжэлхэ республиканска музейдэ хадагалаатай байдаг М. Н. Хангаловай зарим эдлэл, хэрэгсэлнүүд.

Л. Хайдуровай фото.

Суута этнограф

Матвей Николаевич Хангалов арад зоной байра байдал, ажаһуудал, гурим заншалые шэнжэлдэг байгаа. Энэ хүниие нютагаархинһаань гадна, мүн тэрэ үеын элитэ эрдэмтэд — этнографууд, түүхэшэд, арадай аман зохёол шэнжэлэгшэд һайн мэдэдэг, ехээр хүндэлдэг.

Арадайнгаа түүхэ, байдал, ажаһуудал болон аман зохёолыень шэнжэлхэ талаар М. Н. Хангалов нэрэрэшье ехэ юумэ хэһэн хүн. Хэдышье ехэ бэрхэшээлтэй дайралдаа һаа, энэ эрдэмтэ этнографяар олон материал суглуулаа һэн.

«Балаганска сборник» гэжэ ном тухайдань онсо тогтожо хэлэхэ хэрэгтэй. Тэрээн соо хойто бэеын бурядуудай байдал дэлгэрэнгыгээр харуулагдана. Тэндэнь ная гаран үльгэр, онтохон бии. Мүн арад зоной ёһо заншал, элдэб гурим тухай хэлэгдэнэ. Тэндээ Эрхүүгэй областиин Үнгэ болон Бэлшэр нютагуудаар (Нүхэдэй болон Оһын аймагуудта) ажаһуудаг бурядууд тухай бэшэһэн байгаа.

«Балаганска сборник» соо түүхэдэ хабаатай элдэб үльгэрнүүд, арад зоной өөһэдынь хэрэглэдэг медицинэ тухай, тэрэшэлэн арадай ниитын хүгжэлтые харуулһан ёһо, заншал тухай хэлэгдэнэ. Жэшээнь, эртэ урда сагта зоной дунда хэрэглэгдэдэг байһан «Хүгшэдэй сүүд» тухай һонирхолтой зүйл тэндэнь бии.

Этнографида хабаатай зүйлнүүдые М. Н. Хангалов ябаһан лэ газартаа бэдэрдэг байһан юм. Хараһан үзэһэн гү, али дуулаһан шагнаһан юумэеэ тэрэ дары тэмдэглэжэ абаад, хожомынь согсолдог байгаа.

Суута эрдэмтэ М. Н. Хангалов арад зонойнгоо түүхые ехээр һонирхожо, тэрээндэ хабаатай элдэб зүйлнүүдые суглуулдаг, согсолдог байһан юм. Арадай аман зохёолые илангаяа ехээр һонирходог байгаа. Жэшээнь, балаган, боохон, түнхэн бурядуудай, эхирэд болон сартуул бурядуудай уг гарбал тухай бэшээ һэн. Эдэ тэмдэглэлнүүдынь түүхын талаар ехэ удхашанартай.

Бурят арадай түүхые гүнзэгыгөөр харуулжа шадаашьегүй һаа, М. Н. Хангалов түүхэдэ хабаатай олон зүйлнүүдые суглуулһан байха. Мүнөөнэй эрдэмтэд бурят арадай түүхэ шэнжэлхэдээ тэдэниинь хэрэглэнэ. Ород, бурят, монгол арадуудай хани барисаан тухай илангаяа һонирхолтой мэдээсэлнүүд «Үнгын бурядуудай үльгэр домогууд» соо бии юм.

Элитэ эрдэмтэ М. Н. Хангалов бурят арадай хуули заншалые мүн лэ шэнжэлэн үзэһэн байна. Энэ асуудалаар Михаил Николаевичын 1894 ондо бэшэһэн «Бурядуудай хуулита заншал» гэһэн зохёолые тэмдэглэмээр. Тэрээн соогоо бурядуудай элдэб заншалые миил тоолоод гарангүй, харин ноёд, баядай хэрзэгы шэрүүн аашые уудалан харуулна. Тэрээнэйнь түлөө нютагай баяд, ноёд энэ эрдэмтэдэ дурагүйтэдэг һэн.

М. Н. Хангалов «Балаганска сборник», «Арадай һайндэр» гэһэн зохёолнууд соогоо бурят ухибүүдэй элдэб наадан тухай һонирхолтойгоор бэшэнэ, мүн һур харбаан—ёһото арад зоной наадан гээшэ гэжэ тодорхойлно.

«Бурядуудай сагаан эдеэн» гэжэ хүдэлмэри соогоо арадай ажахы тухай дэлгэрэнгыгээр бэшэнхэй. Элдэб сагаан эдеэн яажа, ямар аргаар бэлдэгдэнэб гэжэ Матвей Николаевич олон жэшээ дээрэһээ харуулна.

Суута эрдэмтэ М. Н. Хангаловай олон научна зохёолынь бурят зоной этнографиие шэнжэлхэдэ ехэ туһатай.

И. Тугутов,
түүхын эрдэмэй кандидат.

Түүхэ шэнжэлэгшэ

Мал, таряан ажалтай бурядай хүбүүн М. Н. Хангалов арадайнгаа ажахы, ёһо заншал, аман зохёол, шажан мүргэл болон бухы байдал һуудалыень алишье талаһаань шэнжэлдэг эрдэмтэ байһан юм.

«Шэнэ ёһо гурим, шэнэ ажабайдал хадаа үдэрһөө үдэртэ урдынхяа ула дороо гэшхэжэ, айхабтар ехэ хүсэтэйгөөр урагшаа дабшаха зуураа, хуушанай ёһо заншал, шажан мүргэл, үзэл бодолые узуураарнь урбуулан хаядаг» гэжэ М. Н. Хангалов хэлэдэг байгаа.

1909 ондо М. Н. Хангалов нигэжэ бэшээ һэн: «Хуушан сагай үзэгдэлнүүдэй үгы болошоогүй дээрэнь элдэб этнографическа материал суглуулха шухала. Тэрээнгүйгөөр арадайнгаа түүхые шэнжэлхэдэ бэрхэтэй байха. Тиимэ хадань бишье һүниис һүни гэнгүй һуужа, шадал шэнээн соогоо хүдэлнэб». Хуушан сагай түүхые шэнжэлхэ зуураа, М. Н. Хангалов хуушанай юумые, үзэл һаналые һайшаан магтадаг байгдагүй. Тэрэл бэшэг соогоо «бурят залуушуулнай дүлии балай байдалһаа мултаран гаража, гэгээн гэрэл, эрдэм һургуули тээшэ тэгүүлжэ байхадань баярланаб гэжэ тэмдэглээ һэн.

1916 ондо дүүргэһэн «Эхэнэрэй бүлгэм ба удаган» гэһэн статья соогоо анхандаа бурядууд матриархат ёһо гуримтай байһан, тиихэдэ эхэнэрнүүд болон эрэшүүл адли эрхэтэй байһанаа, удаань эхэнэрнүүдынь ажахыдаа болон байдалдаа эрэшүүлээ зонхилдог болоһон байгаа гэжэ М. Н. Хангалов тайлбарилһан байна. Ажахыда болоһон хубилалтануудһаа дулдыдажа, хожомынь матриархат унаһан юм гэжэ эрдэмтэ тоолоһон байна.

Урдань бурядуудай ан гүрөөл агнажа амидардаг, ажахыгаа эрхилдэг байһан тухай асуудалаар «Зэгэтэ аба гү, али урданай бурядуудай агнуурииин үргөөл» гэжэ статья бэшэһэн юм. Тэрэ зохёол соогоо М. Н. Хангалов бурядуудай дунда гурбан «анги» байһан гэжэ тайлбарилна: «Дээдэ ангидань галши, тобшо болон газарша булэнүүд; мүн тэдэнэй түрэлхид ородог байгаа. Тэдэнэй тоодо баяшуул, мүн ахамадуудтаяа түрэлэй холбоотой хүнүүд, өөһэдынгөө түмэр дархалха мэргэжэлые бэшэнһээ нюужа, ухибүүдтээ дамжуулан үгэдэг дархашуул ородог байгаа. «Дунда ангидань» бага зэндаагай ноёд болон унаха моритой хүнүүд ородог, «доодо ангидань» моригүй дээрэһээ ябагаар ябаха баатай болоһон хүнүүд ородог байгаа ха». Энэ асуудал шэнжэлэн үзэхэдөө М. Н. Хангалов хуушан сагай ангуушадай ёһо заншал, үльгэр домог, шажан мүргэл тухай материал үргэнөөр хэрэглэжэ, тодорхой тобшололнуудые хэһэн байна бшуу.

Бурядуудай хуулиин гуримай, сүүдэй болон захиргаан талын түүхые харуулһан «Бурядуудай юридическэ ёһо заншалнууд» гэһэн статья М. Н. Хангалов бэшэһэн байгаа.

Бурят арадай үни холын түүхые, мүн хожомой үеыншье ажал, байдалые шэнжэлхэ хэрэгтэ М. Н. Хангалов айхабтар ехэ габьяатай. Юундэб гэхэдэ, арадай ажахын, соёл культурын, социальна харилсаанай асуудалнуудые эхинһээнь адагтань хүрэтэр, түүхэ этнографи хоёройнь алишье талаар шэнжэлһэн байдаг. Элдэб этнографическа материал элбэгээр суглуулаад байхадаа, энээнииемни ерээдүйн эрдэмтэ-түүхэшэд хэрэглэхэ байха гэжэ бата найдадаг бэлэй. Бурят арадай дундаһаа урган гараһан советскэ түүхэшэдтэ, мүн социалистическэ оронoй, харин гүрэнүүдэй түүхэшэ-эрдэмтэдтэ тэрэнэй орхиһон материал, статьянууд айхабтар ехэ ашатай туһатай байна бшуу.

Ф. Кудрявцев,
Эрхүүгэй гүрэнэй университедэй доцент.

Эрдэмтын зарим эдлэл, хэрэгсэлнүүд тухай

Республикын хизаар ороноо шэнжэлхэ музейдэ элитэ эрдэмтэ-этнограф М. Н. Хангаловай өөрынь зарим эдлэл, хэрэгсэлнүүд бии. Эрдэмтын басаган М. М. Хангаловагай бэлэглэһэн дневнигүүд соо бурядуудай бөөгэй шажаниие шэнжэлһэн француз академик П. Лаббе гэгшэтэй хамта М. Н. Хангаловай хүдэлмэрилжэ байхаһаа 1917 он хүрэтэрхи үе сагынь тэмдэглээтэй.

Бурят нюдаргашуулда дураа гутажа, 1906 оной сентябриин 4-дэ М. Н. Хангаловай бэшэһэн тэмдэглэлнүүд угаа һонирхолтой. «Бурят нюдаргашуул ород помещигүүдтэ адляар ажалшан зониие дарлана... Үнинэй тайшаа Илья Пирожков түхэриг бүхэнһөө 30—40 мүнгэ түнгэсэ жэлдээ абадаг. Илья Пирожков тайшаа байха зуураа, отогой староста бүхэнһөө жэл бүри 100—100 түхэриг абадаг, тиихэдээ 28 отогой старостануудһаа хамта дээрэнь 2800 түхэриг абадаг байна. Мүн старостын туһалагша бүхэнһөө жэлдээ 50—50 түхэриг абадаг; тиихэдээ отог бүхэнэй 2—2 старостын туһалагша бүхэнһөө хамта дээрээ мүн лэ 2800 түхэриг түнгэсэ жэл бүри абадаг байгаа...» гэнэ.

Петербургын этнографическа музей бурядуудай байдал харуулһан элдэб зүйл суглуулха даалгабари М. Н. Хангаловта үгэдэг байһаниинь 1908 онойнь дневнигһээ элирнэ. 1909 оной июлиин 3-да хэһэн тэмдэглэлһээнь мэдэхэдэ, М. Н. Хангалов 3 хайрсагаар дүүрэн элдэб эдлэл музейдэ эльгээһэн байгаа.

Ород гүрэнэй эрдэм ухаанай хүгжэлтэдэ габьяатай байһанайнгаа түлөө М. Н. Хангалов Ородой Географическа бүлгэмэй мүнгэн медаляар шагнагдаһан юм. Тэрэнь республикын музейдэ хадагалаатай байдаг.

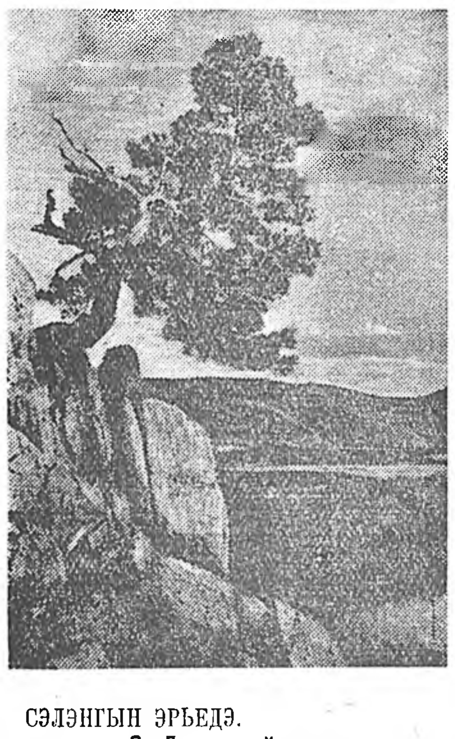
Бурят арадай дунда эрдэм гэгээрэл дэлгэрүүлхын түлөө тэрэнэй оролдоһон, тэмсэһэниие гэршэлһэн эли тодо баримта боломоор тэмдэглэлнүүд дневнигүүд соонь бии.

Тэдээнһээ гадна, «1884 и М. Н. Хангалов» гэһэн һиилэгдэмэл бэшэгтэй мүнгэн портсигар, Хангаловта үгтэһэн домбо (кубок), хэдэн фотозураг, мүн селадоноор хэһэн хитад табаг бии.

Фотозурагуудай дунда бурят дэгэл үмдөөд, Зүхэли нютагайнгаа 3 бурядтай хамта француз академик П. Лаббе гэгшэдэ буулгуулһан фотозурагынь байха.

Эрдэмтын зарим эдлэл, хэрэгсэлэй дунда өөрынь үмдэдэг бурят дэгэл, тамга гэхэ мэтэ олон.

Е. Хаузина, Хизаар ороноо шэнжэлхэ музейн хүдэлмэрилэгшэ.

СЭЛЭНГЫН ЭРЬЕДЭ.
С. Доржиевай фотоэтюд.

Тобшо һонин

Зэдын аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз энэ жэл 12,5 гектарта овощь таринжа, баян ургаса хуряаба. Огородой бригадынхид 58 центнер үгэрсэ, 8 центнер помидор, хэдэн центнер морковь болон огородой бусад эдеэ хуряажа, аймпотребсоюзда худалдаһан, колхозойнгоо складта тушааһан байна. Огородой эдеэ хуряалга үргэлжэлһөөр.

С. Табдаев.

* * *

«Байгал» колхоз (Закамен) урда жэлнүүдэйхиһээ һураггүй ехэ тэжээл бэлдэбэ. Үбһэ хуряалга һайнаар ябуулхатайгаа хамта, силос ехээр (1000 гаран тонно) дараа. Энэ хүдэлмэринь үшөө үргэлжэлүүлэгдэһээр.

Ф. Цыренжапов.

* * *

Һуралсалай үнгэрэгшэ жэлдэ дунда һургуули дүүргэһэн комсомол басагад Надя Базардаруева, Цыпилма Мухарова гэгшэд комсомолой путёвкоор Хоринн аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо хүдэлхэеэ ерэһэн байгаа. Мүнөө тэдэнэр гахайн фермэ дээрэ хүдэлжэ, колхозойнгоо ажахыда олзо доход ехээр оруулха зорилго табинхай.

Б.-М. Дондуков.

Шүүхэ аргатай байгаа...

Уржадэр Бурядай АССР-эй 25 жэлэй ойн нэрэмжэтэ стадион дээрэ футболоор Советскэ Союзай түрүү һуури эзэлхын түлөө ээлжээтэ мүрысөөн боложо үнгэрбэ. Эндэ СССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө «Б» классай команданууд—паровозо-вагонно заводой «Локомотивайхид» Омскын «Иртыш» гэжэ спортивна бүлгэмэй командатай хоёрдохёо уулзаба. Энээнэй урда Омскдо үнгэргэгдэһэн уулзалга дээрэ локомотивайхид 4:0 гэһэн тоотойгоор шүүгдэһэн байгаа. Теэд, мүнөө...

...Ээлжээтэ уулзалгын эхилэн сасуу айлшад талмай дээрэ бүмбэгэ гаргаба. Тиигээд ээдэйнгээ талмайн воротада добтолго хэжэ эхилээ. Энэ эбтэй, эмхитэй айлшадай добтолго аяар арбаад минутын туршада таһалгаряагүй үргэлжэлжэ, манайхидые, харагшадые ехэтэ зобообо. Гэбэшье, «Локомотивайхид» үсэд шангаар эсэргүүсэжэ, удангүй өөһэдөө добтолгодо ороо. Омскынхидай хэдышье эсэргүүсэбэл, Улан-удынхид добтолгоёо эсэстэнь хүргэжэ шадаа. 29-дэхи минутадаа манай командын 8-дахи номерой Петр Кунгуреев зүүн хүлөөрөө айлшадай ворота руу гоёхоноор удьхэлжэ бүмбэгөө оруулаа. Иигэжэ нэгэ очкотой болобо.

Энээнэй һүүлээр омскынхид ехэтэ «халажа», дахинаа эбтэйгээр добтолжо эхилээ. Энэ добтолгодонь манайхид эсэргүүсэжэ шадабагүй. Удангүй айлшад харюугай бүмбэгэ улан-удынхидай ворота руу оруулаа.

Забһарлалгын һүүлээр омскынхид баһа добтолгоёо үргэлжэлүүлээ. Тиигэбэшье «Локомотивай» командынхид нүгөөдынгөө тала руу хэдэ дахин мултаржа гараа. 11-дэхи метрһээ манай командын 3-дахи номерой Голиков бүмбэгэ удьхэлбэшье, ворота руу оруулжа шадаагүй. Тиигэжэ шүүхэ арга боломжоёо алдажархёо.

Омскынхид добтолгоёо багашье һулаpуулангүй үргэлжэлүүлһээр хоёрдохи бүмбэгэеэ забһарлалгын һүүлээр гушаад минутын үнгэрөөд байхада сохижо оруулаа.

Иигэжэ 2:1 тоо нааданай дүүрэтэр тэрэ зангаараа үлөө.

И. Очиров.

Уласхоорондын шэнжэлэл

Алас Дурна зүгтэ амгалан тайбан байхын түлөө тулалдаан

Алас Дурна зүгтэхи байдал улам шахардуу шанга боложо байна. Тайвань, мүн Хитадай эрье шадархи Цзиньмыньдао, Мацзудао аралнуудые ямаршье аргаар һаань сүлөөлүүлхэгүй, тэндэ Америкын сэрэгэй базануудые байгуулжа, Хитадай Арадай Республикын сээжэ руу сэхэ тулгаһан буу мэтээр хэрэглэхэ гэжэ Холбоото Штадуудай оролдожо байһан дээрэһээнь лэ эндэ дайнай аюул бии болоо юм.

Америкын империалистнууд арадай Хитадта эсэргүү ябуулгаяа багашагаар эхилээд, саашадань улам даамайруулан һужэрөөһэн байна. Хитадта болоһон граждан дайнай үедэ чанкайшистнарые абарха гэжэ оролдоһонойнгоо һүүлээр США Тайванииe эзэмдэһэн байгаа. Удаань КНР-ые мэдэрхэгүйбди гэжэ мэдүүлээд, «бэе бэедээ туһалха тухай» договорой оро 1954 ондо Чан Кайшитай баталһанайнгаа һүүлээр мүнөө Тайваниин шадар ээрхэг түримхэй ябуулга хэжэ байна. Хэрбээ Чан Кай-шитай баталагдаһан договорой, Хитадые мэдэрхэгүй гэһэн холын хараагүй политикын түбхын түрүүндэ Холбоото Штадуудтал өөһэдтэнь хоротой байһан һаань, мүнөө Америкын засагаархидай КНР-тэ эсэргүү хэжэ байгаа сэрэгэй үһэрилгэнь бүхы арадуудай хэрэгтэ хоротой, бүхы дэлхэйн энхэ байдалые аюулда оруулаад байна.

Мүнөө бүхы дэлхэйн хүнүүдэй һайшааһан, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. С. Хрущевой США-гэй президент Д. Эйзенхауэрта эльгээһэн бэшэг соонь эгээл энээндэ онсо анхарал хандуулагдана.

Бүхы дэлхэй дээрэл энхэ байдал тогтонижоруулха зорилгоор Н. С. Хрущевой бэшэг эльгээгдээ юм. США-гэй ябуулгаһаа боложо, Алас Дурна зүгтэ аюултa шанга байдал тохёолдоо гэжэ Америкын правительствода, Америкын арадта харуулха, мүн Тайваниин шадархи байдалые һайжаруулхын тулада дары түргэн хэмжээ абаха шухала гэжэ мэдүүлхын тулада, гадна булимтарагшадта, тэдэниие дэмжэгшэдтэ шанга һануулга хэхэ зорилгоор Н. С. Хрущевой бэшэг эльгээгдээ.

Америкын сэрэгэй Тайваньһаа гаража, Америкын флодой бусабал лэ Тайваньдахи түгшүүрилтэ байдал үгы болохо байна. Хэрбээ США-гэй засагаархидай тэндэһээ сэрэгээ гаргаагүй һаань, хэрбээ Америкые дайн сэрэгтэ түлхигшэ хүсэнүүдэй буляа һаань, Америкын сэрэгтэ Хитад, мүн тэдэнэй нүхэд хатуу шанга, хүсэтэ харюу үгэхэ юм. «Манай агууехэ хани нүхэр, союзник, хүршэ болохо Хитадай Арадай Республикада добтолго Советскэ Союзда добтолго болохо. Өөрынгөө уялгые үнэн сэхээр дүүргэдэг манай орон хоёр гүрэнэй аюулгүй байдалые, Алас Дурнадахи амгалан байдалые, бүхы дэлхэйн энхэ байдалые хамгаалхын тулада арадай Хитадтай хамта бүхы шухала хэмжээ абаха»,—гэжэ совет арадай һанал бодолые харуулан, Н. С. Хрущев мэдүүлээ.

Советскэ правительствые толгойлогшын бэшэгые манай оронoй бүхы ажалшад, хилын саанахид, илангаяа Ази, Африкын арадууд һайшаан угтаа. Ази, Африкын оронуудай арадууд, мүн тэдэнэй олонхи правительствонууд Хитадай үнэн зүб тэмсэлые бүрин дэмжэнэ, США-гэй ээрхэг түримхэй ябуулгые эрид шууд буруушаана, Холбоото Штадуудта Советскэ Союзай хэһэн эб найрамдалта һануулгые һайшаана.

Мүн США-гэйшье хэблэл Холбоото Штадуудта эльгээһэн советскэ бэшэгые зүбөөр сэгнэнэ. «Советскэ премьерын бэшэг уншахадаа, Америкын олон хүнүүд уласхоорондын түгшүүрил һаяар һулархань гэжэ найдаа» гээд Америкын «Уолл-Стрит Джорнэл» газетэ сентябриин 10-да бэшэһэн байна. США-гэйшье, бусад баруун оронуудайшье эгээлэй олонхи хүнүүд Тайваниин шадархи байдалые эбэй ёһоор гуримшуулхые хүсэжэ, Америкын сэрэгэй үһэрилгые буруушаажа байна.

Тиимэһээ США-гэй засагаархид иимэ олон хүнүүдэй һанал хүсэлые хайхаран, тоонгүй байжа шадахагүй. Энээн тухай президент Эйзенхауэрай сентябриин 11-дэ радиогоор хэлэһэн үгэ гэршэлнэ. Алас Дурна зүгтэ США-гэй сэрэгэй үһэрилгэ хэжэ байһандань һанаагаа ехээр зобожо байһан америкынхидэй һанааеынь заһаха гэжэ оролдоод, Эйзенхауэр США-гэй правительство «эб найрамдал хүсэнэ» гэжэ хэлээ. Гэбэшье, Д. Эйзенхауэр Алас Дурна зүгтэ Америкын ябуулжа байгаа хорото политикые сагааруулха гэжэ оролдоо. США-гэй засагаархид Хитадай Арадай Республикада эсэргүү үһэрилгэеэ саашадаашье үргэлжэлүүлхэ хүсэлэнтэй гэжэ энэ үгэнь харуулба. Тиимэ болохолоороо, США арад зоной һанал бодолые хайхарангүйгөөр, Алас Дурна зүгтэхи байдалые улам шахардуу шанга болгохо зорилготой гэжэ президент Эйзенхауэрай үгэһөө харагдана.

Һүүлэй хоёр жэлэй туршада арадууд эб найрамдалай түлөө, дай үүсхэгшэдэй хорото ябуулгада эсэргүүсэн гурбадахяа тулалдажа байна. Түрүүлэн, 1956 ондо империалистнууд Суэцкэ каналай шадар дай үүсхэхэ гээд, буруу һүрэжэ, арадууд илалта туйлаһан байгаа. Мүн энэ жэлэй зун Дүтын Зүүн зүгтэ дай үүсхэхэ гэһэн империалистнуудай ябуулгые буруутуулжа, арадууд хоёрдохёо илалта туйлаба. Энэ илалтые батадхажа, Америка, Англиин сэрэгшэдые Ливан Иорданиhи хоёрһоо гаргуулха шухала. Мүнөө эб найрамдалай түлөө гурбадахи тулалдаан эхилээд байна. Энэ тулалдаанда хабаадажа байгаа арадууд хүсэтэй, мүн үнэн зүб хэрэгэй түлөө тэмсэһэн дээрэһээ илаха аргатай.

Францида бүгэдэ зоной асуултада бэлэдхэл хэгдэнэ

Францида бүгэдэ зоной асуулта хэхэ хүрэтэр оройдоо 2 недели үлөө. Франциин засагаархид энээндэ бэлэдхэжэ эхилэнхэй. Франциин фашист хүсэнүүд айхабтар хархис шэнжэтэй конституциин проект зохёожо, президентдэ хаанда мэтэ ехэ эрхэ олгохо, парламентын эрхые айхабтар ехээр хаһаха гэжэ хараалаад байна. Мүнөө тэдэнэр арад зониие али болохоор хууражa, энэ проектые баталуулха гэжэ бэлэдхэжэ байна.

Капиталистическэ монополинууд шэнэ конституциие баталуулхын тулада айхабтар ехэ мүнгэ зөөри гарган, номнол эмхидхэнэ. Конституциин проектые дэмжэхын тулада һаяхан байгуулагдаһан фашистнарта дүтэрхы бүлэгүүдтэ энэ мүнгэн түбхын түрүүндэ үгтэнэ.

Теэд гансал монополинууд мүнгэ зөөриеэ гарганагүй. Конституциин проектые зохёогшодой гарта байһан гүрэнэй сан жасаһаа номнол хэхын тулада олон миллиард франк гаргашалагдана.

Энээнтэй хамта, шэнэ конституциин проектдэ эсэргүү номнол хүүлхэгүйн тулада захиргаанай зүгһөө элдэб хэмжээн абтана. Номнолой министр Сустелиин захиралтаар, Франциин радиогой микрофонуудай, телевидениин үмэнэ гансал хархис ажал-ябуулагшад үгэ хэлэхэ эрхэтэй болоо. Конституцида эсэргүү голосовалхые уряалһан плакадуудые хуу татажа хаяха гэһэн заабари полицида үгтөө.

Гэбэшье, эдэ бүхы болон бусад хэмжээнүүдэй абтажа байгаашье һаань, шэнэ конституциин проект буруушаагшадай тоо улам олошорно. Франциин коммунистическэ парти, прогрессивнэ республиканецуудай союз, демократическа хүсэнүүдэй союз болон бусад олон организацинууд шэнэ конституциин проектые буруушаана. Эдэ бүхы хүсэнүүд конституциин проектые дэмжэхэгүйһөө гадна, гүрэнэй байгуулалтые улам арадай шэнжэтэй болгохын түлөө, республикада таарамжатай гол хуули зохёолгохын түлөө тэмсэнэ.

Буржуазно-демократическа, буржуазна партинуудай зарим түлөөлэгшэдшье шэнэ конституциин проектые хоротой гэжэ ойлгодог боложо байнхай. Тусхайлбал, Мендес-Франс түрүүтэй радикал-социалистнуудай нилээд ехэ бүлэг конституциин шэнэ проектые буруушааба.

Гэхэтэй хамта, социалистическэ партиин нүлөө ехэтэй хүсэнүүдэй Франциин арадай, республикын аша туһада урбажа байһаниинь элеэр харагдаба. Социалистнуудай ударидагша Ги Молле партиингаа гэшүүдээр шэнэ конституциин проектые дэмжүүлхын түлөө ябуулга хэжэ байна.

Арад зоной асуулгын ойртохо бүри, Францида политическэ тэмсэл улам шангадана. Мүнөө орон дотор айхабтар түгшүүрилтэй байдал тогтонхой. Арад зоной асуултын дүнгһөө Франциин ерээдүйн байдал дулдыдаха гэжэ Франциин арад ойлгоод байна.

В. Загладин.

ХИЛЫН СААНАҺАА

Хитадай Арадай Республика. Гонконгдохи Англиин засаг баригшадай зоргоороо элдэб ааша гаргаһые, мүн КНР-эй агаарай хилые Англиин самолёдуудай дабаһые буруушаажа, Гуанчжоу городой 20 гара мянган һурагшад, журналистнууд, студентнүүд митинг хэбэ. **Зураг дээрэ:** демонстрантнууд Англиин консульствадой үйлсэнүүдтэ гараад ябана.

Синьхуа агентствын фото.

Хитадай арад зон зэбсэглэгдэнэ

ПЕКИН, сентябриин 13. (ТАСС). Америкын империализмын сэрэгэй хорото аашануудые гаргажа байһанһаа уламжалан, һүүлэй үдэрнүүдтэ бүхы Хитадай Арадай Республика дотор хүдэлмэришэд, арадай коммунанууд болон кооперативуудай гэшүүд, студентнүүд, һурагшад болон городой хүн зоной дунда арад зониие зэбсэглэхын түлөө хүдэлөөн боложо байна гэжэ Синьхуа агентство мэдээсэнэ. Америкын империализмын сэрэгэй заналта хэжэ байһанда зэбүүрхэһэн хитад арад агууехэ Эхэ ороноо хамгаалхын тулада, оронойнь газар руу добтолон орохые һэдэһэн ээрхэг түримхэйшүүлдэ ямаршье үедэ шанга сохилто үгэхөөр бэлэн байхын тулада сэрэгшэд болохо гээшэ нангин уялгамнай гэжэ тоолоно.

Далай шадарай провинцинуудай хүн зон түрүүлжэ зэбсэг гартаа бариха мүртөө, ажал хүдэлмэреэ нэгэн доро хэжэ байна.

Фуцзянь провинцида зоной дундаһаа арми байгуулагдаа. Тэрээндэ хэдэн миллион хүдэлмэришэд, тарьяашад, наймаашад, студентнүүд болон һурагшад ороно. Гансахан Фучжоу городто зоной дундаһаа 100 гаран полк байгуулагдаа. Сямынь гэжэ баатарлиг городой хүн зон бултадаа зэбсэгжэжэ, сэрэгэй һуралсал хэхые оролдоно. Тэдэнэр Сямынь аралые дабагдашагүй дайшалхы хэрэм болгохо гэжэ шиидэнхэй. Чанкайшистска сэрэгүүдэй һаяхан буудаһан Сямыньска университедэй һургагшанар, студентнүүд өөһэдынгөө дундаһаа дивизи байгуулаад, сэрэгэй һуралсал эдэбхитэйгээр хэжэ эхилээ.

Гуандун провинцида хэдэн зуу мянган хүдэлмэришэд, тарьяашад, студентнүүд болон эхэнэрнүүд зоной дундаһаа байгуулагдаһан отрядуудта гү, али сэрэгэй резервдэ тэдэниие абахые эдэ үдэрнүүдтэ гүйһан байха юм. Гуанчжоу городто зоной дундаһаа хэдэн зуун отряд байгуулагдаа. Гуанчжоу шадарай арадай коммуна бүхэндэ зоной дундаһаа полкнууд эмхидхэгдээ.

Чжэцзян провинциин эрье шадарай хамгаалалгын линиинүүдтэ ... тарлиг дайшалхы заншалтай ... ниитэ арад зон Хитадай Арадай ... лөөрэлгын армиин сэрэгшэдтэй ... та Эхэ оронойнгоо хилые сахин ... гаалалсана.

Зүүн Хойто Хитадай провинци... нуудта арад зониие зэбсэгжүүл... түлөө хүдэлөөн дэлгэржэ бай... Хэйлунцзян провинциин 18 ми... он хүн зоной 6 миллиониинь ... сэгтэ отрядуудта ороод байна. ... нин провинциин город, волость... хэндэ зоной дундаһаа отр... байгуулагданхай. Тэдээндэ ... дээрээ хэдэн миллион хүн ор... байна.

Хойто Хитадай провинцинууд... зэбсэгтэ отрядуудта нэгэдэ... ажал хүдэлмэри хэхэһээ гадна ... рэгэй һуралсал эрхилнэ. Тэ... Японой эсэргүү дайнай үедэ ... гүй мүнхэ габьяа гаргаһан б... юм. Хуушанай революционно б... нууд бологшо Тайханшань б... Люйляншаньда зэбсэгтэ отряд... ороһон хэдэн миллион хүнүүд ... рикын империализмын сэрэгэй ... рото аашануудта эсэргүү б... шаалга мэдүүлһэн демонстр... нуудые үнгэргөө. Хэнань про... циин арадай коммуна бүхэнд... ной дундаһаа отрядуудые бай... ха таһагууд эмхидхэгдээ.

Сычуань, Аньхуэй, Хунань, ... бэй, Юньнань, Цинхай прови... нуудта хэдэн миллион хүн зон... сэглэгдээд байна.

Хитадай ниислэл хотодо арад... ниие зэбсэглэхын түлөө хүдэ... үргэнөөр дэлгэрэнхэй. Мүнөө ... Пекиндэ зоной дундаһаа 50 г... дивизи байгуулагдаа. Тэрээндэ ... саахада 700 мянган хүн ороно. ... хы һуралсалай газарнууд сэр... журамда оруулагданхай.

Арад зониие зэбсэгжүүлгэ ... гаан зуун миллион тоото хитад... дай һайн һайхан патриотиче... коммунистическэ үзэл бодолые ... шэлэн харуулна. Арадай дунда... байгуулагдаһан шэнэ сэрэгүүд ... оронойнгоо аюулгүй байдалые ... гаалха хэрэгтэ хүсэтэ туһа нэ... болохо байна.

Д. Хаммаршельд Ливанда хэлсээ хэжэ дүүргэбэ

БЕЙРУТ, сентябриин 12. (ТАСС). ООН-эй генеральна секретарь Д. Хаммаршельд Ливанай гүрэнэй ажал-ябуулагшадтай хэлсээ хэжэ дүүргэбэ.

Ливанһаа Америкын эзэмдэлгын сэрэгүүдые гаргаха тухай ООН-эй Генеральна Ассамблейн онсо яаралтай сессиин тогтоолые дүүргэлтэ болгохо зорилгоор хэгдэһэн энэ хэлсээнэй үедэ Ливанай зарим политическэ ажал-ябуулагшад оронииень Холбоото Штадуудай эзэмдэһэн зандаа үлэхын тулада тусхай эрилтэнүүдые хэхэ һэдэлгэ гаргаһан байна гэжэ хэблэлэй мэдээ... нүүдһээ эли боложо үгэнэ.

«Ориан» газетын зааһанай ёһоор Ливанай эдэ политическэ ажал... ябуулагшад Ливанай дотоодын ... рэгүүдтэ Арабуудай Нэгэдэмэл ... публика «хамааралсана» гэһэн ... дал хуурмаг хардалгые дахяад ... тажа ороо. Тиигээд Лива... «аюулгүй байдалай найдамтай ... хыень» лаблажа үгэхэ эрилтэ ... биһан байна. Тэрэнэй тулада ... ванда «уласхоорондын полици... хүсэнүүдые» эльгээхэ тухай эр... хэгдэһэн байгаа гэжэ газетэ б... нэ.

Хаммаршельд Нью-Йорк орохоёо гараба

ПАРИЖ, сентябриин 13. (ТАСС). Франц Пресс агентствын дамжуулһанай ёһоор, ООН-эй генеральна секретарь Даг Хаммаршельд Нью-Йорк орохоёо Бейрудһээ самолёдоор ниидэн гараа.

Соносхол

Бурядай элитэ ехэ эрдэмтэ, этнограф, арадай багша Матвей Николаевич Хангаловай түрэһөөр 100 жэлэй ойдо зорюулагдаһан СССР-эй Наукануудай Академиин Сибириин отделениин Бурядай научно-шэнжэлэлгын комплексно институдай научна сесси КПСС-эй Улан-Удын горкомой политическэ гэгээрэлэй Байшангай Ехэ зал соо мүнөө 17 часта нээгдэхэнь.

СССР-эй АН-эй СО БКНИИ-гэй дирекци.

УНШАГШАДАЙНГАА АСУУДАЛНУУДТА ХАРЮУСАНАБДИ

Иимэ асуудалнуудтайгаар манай газетын уншагшад редакцида хандажа бэшэһэн байгаа. Тэдэ асуудалнуудтань харюусанабди.

Хүдөө ажахын мэргэжэлтын түлбэри ямар байдаг бэ

Партиин ЦК-гэй сентябрьда, мүн удаа тээнь болоһон Пленумүүдэй һүүлээр хүдөө ажахын мэргэжэлтэд колхозуудта ошожо хүдэлдэг болоһон байна. СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, КПСС-эй ЦК-гэй 1955 оной августын 30-най тогтоолой ёһоор колхоздо хүдэлжэ байһан агрономдо, зоотехнигтэ колхознигуудай хамтын суглаанай шиидхэбэриин үндэһөөр түлбэри үгтэнэ. Зүгөөр мэргэжэлтын үни удаан хүдэлһые, эрдэм һургуулиинь хараадаа абалсаха гэбэл иимэ: колхоздо агрономоор гү, али зоотехнигээр хүдэлжэ байһан дээдэ эрдэмтэй мэргэжэлтэдэ колхозой түрүүлэгшэдэ үгэдэг ажалта үдэр болон мүнгэн түлбэриин 70—90 процентыень, дунда эрдэмтэй мэргэжэлтэдэ 60—80 процентыень үгэхэ юм. Мүн парти, правительствын заабариин ёһоор колхозуудай түрүүлэгшэнэртэ үгэдэг нэмэлтэ түлбэриие мэргэжэлтэдтэ түлэлсэхэ гэһэн заабаритай.

Агрономууд болон зоотехнигүүдэй колхоздо хүдэлхэдэнь урмашуулхын тулада МТС-үүдһээ колхозуудта эльгээгдэһэн мэргэжэлтэдтэ түрүүшын жэлдэ һара бүри 550 түхэриг гүрэнһөө үгэжэ байха, хоёрдохи жэлдэнь — 400 түхэриг, гурбадахи жэлдэнь — 300 түхэриг түлэхэ юм. МТС-үүдһээ колхозуудта ошоһон дунда һургуулитай мэргэжэлтэдтэ дээдэ эрдэмтэй зоотехнигүүд, агрономуудай түлбэриһөө 10 процентээр багые үгэдэг байха.

Тогтоогдоһон гуримай ёһоор мүнгэ гүрэнһөө нэмэжэ түлэхэ болоо һаа, республикын Министрнүүдэй Совет тодорхойлхо ёһотой.

Хүдөө ажахын мэргэжэлтэдтэ (агрономуудта, зоотехнигүүдтэ, бригадирта, фермэнүүдые даагшадта) таһалдангүй гурбан жэл хүдэлөөд байгаа һаань, түлэдэг түлбэриин 5 процентые, дүрбэ, табан жэл хүдэлөө һаань, 10 процентые, табан жэлһээ дээшэ хүдэлөө һаань, 15 процентые нэмэжэ үгэдэг байха юм.

Хүдөө ажахын дээдэ, дунда һургуули дүүргээд, колхозуудта хүдэлхэеэ гараһан агрономууд, зоотехнигүүдтэ энэ тогтоолой ёһоор түлбэри түлэдэг байха.

В. Пластинин, БурАССР-эй Хүдөө ажахын министерствын колхоз, совхозой эмхидхэлэй таһагай начальник.

Бурят хэлэнтэй дүтэ үшөө ямар хэлэнүүд бии гээшэб?

Манай республикын уранзохёолшодой гурбадахи съезд дээрэ Монголой уранзохёолшо нүхэр Тарва, Калмыгай республикын поэт Аксен Сусеев гэгшэд үгэ хэлээ. Тэдэнэй хэлэһэн үгэнүүд бурят хүндэ яһала ойлгогдоод байгаа. Тиимэһээ бурят, монгол, хальмаг хэлэнүүд хоорондоо дүтэрхы болоно.

Хэлэ шэнжэлдэг эрдэмтэдэй баталдаг ёһоор, XII, XIII зуунжэлэй үеэр монгол угсаатанай нютаг хэлэнүүд хоорондоо бүришье адлишуу байгаа. Теэд хожомоо Чингис-хаанай гүрэнэй һандаран һалахада, монгол үндэһэтэн Волга мүрэнһөө эхилээд, Хитадай Шара голой эрье хүрэтэр эндэ тэндэ тарашаһан гэхэ. Тиигэжэ бэе бэеһээ таһаран холодуулагдашаһан монгол арад үндэһэтэдэй нютаг хэлэнүүдһээ амяар амяараа һалаанууд (хальмаг, бурят г. м. хэлэнүүд) бии болоо.

Мүнөө монгол хэлэнүүд дээрэ манай бурядууд, халха, дотор монголнууд, хальмагууд, Афганистанай монголнууд гэхэ мэтын хамтадаа 4 миллион тухай зон хэлэдэг.

Эдэ хэлэнүүд тухай тодорхойгоор мэдэхэ гээ һаа, Г. Д. Санжеев, Т. А. Бертагаев болон бусад эрдэмтэдэй шэнжэлэн бэшэһэн номуудые уншагты.

Ц. Будаев.

Редактор Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Адрес редакции: г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 26 Телефоны редакции: редактора 46-32, зам редактора—32.74, отв секретаря—27.37, отделов: партийной жизни и экономики—47.59, пропаганды и местной информации—35.14, культуры и быта — 34.05, писем трудящихся и переводов—24.74, корректорская—32.67, бухгалтерия—37.32 Для междугородных переговоров—16.

Н00839. Типография Министерства культуры Бурятской АССР. Зак. № 4659.